

**ΕΘΝΙΚΟΝ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ**

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

«ΣΥΡΡΟΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ»
“CONFLUENCE OF CONSTITUTIONAL RIGHTS”

Υπεύθυνος καθηγητής: Δημητρόπουλος Ανδρέας

Επιμέλεια: Ρήγα Αικατερίνη

A.M: 1340200400389

ΤΗΛΕΦΩΝΟ: 6973059731

ΑΘΗΝΑ ΜΑΪΟΣ 2008

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ:</u>	σελ.4
<u>Α' ΜΕΡΟΣ: ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ</u>	σελ.5
(i) Γενικά – ορισμός	σελ.5
(ii). Ιστορική εξέλιξη	σελ.5
(iii). Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων στα ελληνικά Συντάγματα	σελ.7
(iv). Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων στο ισχύον Σύνταγμα	σελ.10
(v). Διάκριση των συνταγματικών δικαιωμάτων	σελ.11
(vi). Φορείς των συνταγματικών δικαιωμάτων	σελ.13
(vii). Αποδέκτες των συνταγματικών δικαιωμάτων	σελ.15
<u>Β' ΜΕΡΟΣ: ΣΥΡΡΟΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ</u>	σελ.17
(i) Γενικά	σελ.17
(ii) Φαινομενική συρροή	σελ.18
(iii) Αληθής συρροή	σελ.19
(iv) Σχέση σύγκρουσης – συρροής δικαιωμάτων	σελ.19
(v) Παραδείγματα συρροής δικαιωμάτων	σελ.20
(vi) Το ζήτημα των εφαρμοστέων περιορισμών	σελ.21
<u>Γ' ΜΕΡΟΣ: ΟΙ ΔΙΑΤΥΠΩΘΕΙΣΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΡΡΟΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ</u>	σελ.22
(i) Γενικά	σελ.22
(ii) Ακριβής οριοθέτηση του περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων	σελ.22
(iii) Διάταξη με τους περισσότερους περιορισμούς	σελ.22
(iv) Διάταξη με τους λιγότερους περιορισμούς	σελ.22
(v) Στάθμη συμφερόντων	σελ.23
(vi) Συνθετική ερμηνεία	σελ.23

<u>Δ' ΜΕΡΟΣ: ΝΟΜΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ</u> <u>ΣΥΡΡΟΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ</u>	σελ.23
(i) Ελευθερία της τέχνης, δικαίωμα στην προσωπικότητα, θρησκευτική ελευθερία	σελ.24
(ii) Δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι	σελ.27
(iii) Αρχή της ισότητας – Δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας	σελ.29
ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ.31
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	σελ.32
SUMMARY	σελ.32
ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΗΜΜΑΤΩΝ	σελ.33
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	σελ.33
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ.34
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	σελ.34
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ	σελ.35

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα ατομικά δικαιώματα αφορούν διάφορες και πολλαπλές περιοχές της ανθρώπινης ζωής. Οι περιοχές αυτές αναπόφευκτα αλληλοκαλύπτονται, εν μέρει τουλάχιστον, κατά τέτοιο τρόπο ώστε μια ανθρώπινη ενέργεια να εμφανίζεται με περισσότερους νομικούς χαρακτηρισμούς, να είναι δηλαδή δυνατή η υπαγωγή της σε περισσότερες διατάξεις θεμελιωδών δικαιωμάτων. Πρόκειται για το φαινόμενο της συρροής συνταγματικών δικαιωμάτων, το οποίο και θα εξετασθεί στην παρούσα εργασία.

Καταρχήν, στο Α' μέρος, επιχειρείται μια γενικότερη προσέγγιση των συνταγματικών δικαιωμάτων. Θα δοθεί ο ορισμός τους εν συντομία η ιστορική εξέλιξη τους, οι διακρίσεις τους και γενικότερα ορισμένα στοιχεία, απαραίτητα για την κατανόηση των σχετικών με τη συρροή ζητημάτων.

Στο Β' μέρος, θα δοθούν στοιχεία που αφορούν τη συρροή των συνταγματικών δικαιωμάτων ειδικότερα. Θα παρατεθούν αρχικά ο ορισμός της συρροής και η διάκριση της σε φαινομενική και αληθής. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα συρροής για την πληρέστερη κατανόηση του θέματος. Θα αναλυθούν, ακόμη, η σχέση της συρροής με τη "σύγκρουση των δικαιωμάτων" καθώς και το ζήτημα των εφαρμοστέων περιορισμών.

Στο Γ' μέρος, θα παρουσιαστούν οι προταθείσες απόψεις και λύσει σχετικά με το ζήτημα της συρροής των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Στο Δ' μέρος, θα εξεταστούν νομολογιακές περιπτώσεις οι οποίες θα σχολιαστούν, προκειμένου να δοθεί, όσο το δυνατόν, μια σαφής εικόνα για το εξεταζόμενο θέμα της συρροής των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τα βασικά συμπεράσματα, την περίληψη, τους απαραίτητους πίνακες λημμάτων και αποφάσεων και ακολουθούν η βιβλιογραφία και το παράρτημα της νομολογίας.

Α' ΜΕΡΟΣ: ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

(i) Γενικά – Ορισμός

Τα ατομικά δικαιώματα είναι εκείνα που αναγνωρίζονται υπέρ του ατόμου και του επιτρέπουν να απαιτεί από την κρατική εξουσία αλλά και από τους ιδιώτες να μην αυθαιρετούν και να μην υπερβαίνουν ορισμένα όρια απέναντι του, καθώς και την ενεργοποίηση των κρατικών και ενδεχομένως και διεθνών οργάνων για την προστασία τους. Με τις σύγχρονες εξελίξεις έχουν επίσης κατοχυρωθεί η οδεύουν προς την κατοχύρωση και συλλογικά δικαιώματα, τα οποία προβάλλονται από ομάδες ατόμων προς άλλες ομάδες ή προς το κράτος, ή από κράτη προς άλλα κράτη.

Τα συνταγματικά δικαιώματα είναι τα παρερχόμενα στα άτομα ως μέλη του κοινωνικού συνόλου θεμελιώδη πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, τα οποία αποτελούν τις βασικές εξειδικεύσεις της ανθρώπινης αξίας πάντοτε κατά τον συντακτικό νομοθέτη. Η συνταγματική αναγνώριση αποτελεί το βασικό στοιχείο του συνταγματικού δικαιώματος. Συνταγματικό είναι μόνο το δικαίωμα που παρέχεται απευθείας στους πολίτες από το Σύνταγμα χωρίς καμία παραπέρα παρέμβαση. Τα συνταγματικά δικαιώματα εφόσον αποτελούν τμήμα των συνταγματικών διατάξεων δεν μπορούν να καταργηθούν ή τροποποιηθούν με τη συνήθη διαδικασία, παρά μόνο με τη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος και παρέχουν επιπλέον εγγυήσεις στους πολίτες.

Επομένως, κριτήριο για το χαρακτηρισμό ενός δικαιώματος ως συνταγματικού, είναι εάν το δικαίωμα αυτό περιέχεται ή όχι στο συνταγματικό κείμενο.

(ii) Ιστορική εξέλιξη

Τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν προστατευόμενες από το δίκαιο, βασικές εκφάνσεις της ανθρώπινης υπόστασης και δραστηριότητας.

Τα πρώτα ίχνη των ατομικών ελευθεριών αναζητώνται και ανιχνεύονται στην αρχαία Αθήνα, όπου γεννήθηκε και ευδοκίμησε το δημοκρατικό πολίτευμα. Χαρακτηριστικό των δικαιωμάτων των αρχαίων Ελλήνων, είναι ο έντονος αντικρατικός χαρακτήρας, ως συνέπεια του αυταρχικού κράτους. Ελευθερία και ισότητα όμως που αποτελούν "μητρικά δικαιώματα", δεν παύουν να θέτουν περιορισμούς στην ιδιωτική εξουσία.

Από τις αρχές του 13^{ου} αιώνα έως και τις μέρες μας, η ιστορία και εξέλιξη των ατομικών ελευθεριών βαδίζει παράλληλα με την ιστορία του αγώνα της ανθρωπότητα για ελευθερία και δικαιοσύνη.

Την νομική τους διαμόρφωση βρίσκουν οι ατομικές ελευθερίες στη Magna Charta του 1215. Ακολουθεί η γαλλική διακήρυξη του 1789 με επιστέγασμα το γαλλικό Σύνταγμα του 1791. Η κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων συνεχίστηκε και επεκτάθηκε στο πλαίσιο των Συνταγμάτων των διαφόρων κρατών της Ευρώπης κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα.¹ Μετά το Α' Παγκόσμιο πόλεμο έγιναν τα πρώτα βήματα για διεθνή κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται καθολική νομική αναγνώριση και συνταγματοποίηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η συνταγματικοπολιτική εξέλιξη, οδήγησε προς την πλήρη διαμόρφωση μιας ποιοτικά νέας έννομης τάξεως, της έννομης τάξεως του "κοινωνικού ανθρωπισμού". Η μεταβολή της ποιότητας της έννομης τάξης, η μετατροπή της από ατομιστική σε ανθρωπιστική, πραγματοποιήθηκε από τα κάτω προς τα πάνω, με τη συνεχή συσσώρευση των μερικών ποσοτικών αλλαγών που προκάλούσε η προστατευτική επέμβαση του κοινού νομοθέτη.²

Βασικότερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της έννομης τάξεως του κοινωνικού ανθρωπισμού είναι η απόλυτη αμυντική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία αποτελεί στοιχείο της δομής και αποτέλεσμα της λειτουργίας της.

Η έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού είναι αντικειμενική και διακρίνεται στον ατομικισμό, τον στατισμό και τον κοινωνικό ανθρωπισμό, προπύργιο του οποίου αποτελεί η αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας.

Η μετάβαση από τον ατομικισμό στον κοινωνικό ανθρωπισμό πέρασε από τρία στάδια που χαρακτηρίζονται από την εξέλιξη των σχέσεων του δημοσίου και του ιδιωτικού δικαίου. Η χρονική περίοδος μεταξύ 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα, χαρακτηρίζεται από την ανυπαρξία θεμελιωδών δικαιωμάτων ενώ η κρατική εξουσία είναι αδέσμευτη (princes legibus solutus est). Στην απολυταρχική αυτή

¹ **ΑΡΙΣΤΟΒΟΥΛΟΣ Ι. ΜΕΝΕΣΗΣ**, "ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ", α' ατομικές ελευθερίες, Δ' ΕΚΔΟΣΗ

² Πρβλ. **Α.Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟ**, "ΤΑ ΑΜΥΝΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ ΤΑΞΗΣ", σελ. 123 επ.

έννομη τάξη δεν υπάρχουν όρια στην επέμβαση· πρόκειται για το στάδιο υπεροχής του δημοσίου πάνω στο ιδιωτικό δίκαιο.

Το δεύτερο στάδιο που εντάσσεται χρονικά μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1940, είναι εκείνο της σχετικής αναγνώρισεως των ατομικών δικαιωμάτων στρεφόμενων μόνο κατά της κρατικής εξουσίας και αποκτώντας μόνο αρνητικό περιεχόμενο (*status negativus*) είναι το στάδιο της υπεροχής του ιδιωτικού στο δημόσιο.

Η ιστορική πορεία διακοσίων περίπου ετών οδήγησε στη μετάβαση σε ένα νέο στάδιο, βασιζόμενο στη συνύπαρξη του κοινωνικού ανθρωπισμού και του κοινωνικού κράτους δικαίου³, το στάδιο της “απόλυτης αναγνώρισεως” των θεμελιωδών δικαιωμάτων· τόσο το δημόσιο όσο και το ιδιωτικό δίκαιο αποτελούν ταυτόχρονα τάξη καταναγκασμού και τάξη ελευθερίας. Η παρέμβαση του δημοκρατικού κράτους έχει προστατευτικό και όχι καταπιεστικό χαρακτήρα, ενώ η έννομη τάξη είναι ενιαία και αντικειμενική. Επιπλέον, τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν ισχύον δίκαιο και η αξία του ανθρώπου είναι απαραβίαστη (άρθρο2§1Σ)⁴.

(iii) Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων στα ελληνικά Συντάγματα

Από τον 13^ο αι. μέχρι και σήμερα η ιστορία των ατομικών ελευθεριών δεν είναι παρά η ίδια η ιστορία του αγώνα της ανθρωπότητας για ελευθερία και δικαιοσύνη. Το 1215 οι ατομικές ελευθερίες βρίσκουν την πρώτη νομική τους διαμόρφωση στη Magna Charta, στην οποία διακηρύχθηκαν ως δικαιώματα των Άγγλων πολιτών, στρεφόμενα κατά των Άγγλων ηγεμόνων. Ακολουθούν το 1629, η Petition of Rights, το 1679 η Habeas Corpus Act και η Bill of Rights το 1689. Ο αγώνας των αποίκων της Αμερικής για ελευθερία και ανεξαρτησία από τη μητρόπολη, είχε ως αποτέλεσμα τις διακηρύξεις της πολιτείας της Βιρτζίνιας το 1776, την οποία ακολούθησαν και άλλες πολιτείες και που τελικά οδήγησε στη συνταγματοποίηση των ατομικών ελευθεριών, στο Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών του έτους 1787.

Στην ηπειρωτική Ευρώπη σταθμό στην ιστορία των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτέλεσε το 1789 η «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του

³ Πρβλ. άρθρο 25Σ. “Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου υπό την εγγύηση του κράτους”. Επίσης, Βλ. Κ. Γ. ΜΑΥΡΙΑΣ, “Συνταγματικό Δίκαιο” 2002. σελ. 86-95.

⁴ Πρβλ. Α.Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟ “ ΤΑ ΑΜΥΝΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΜΗΣ

πολίτη». Η γαλλική αυτή διακήρυξη, στην οποία οι συντάκτες της επηρεασμένοι από το φυσικό δίκαιο, προσέδωσαν οικουμενικό χαρακτήρα, αποτελεί το κείμενο που άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή, όχι μόνο στα μεταγενέστερα Συντάγματα, αλλά και στις διεθνείς συμφωνίες για τα ατομικά δικαιώματα. Η γαλλική διακήρυξη του 1789 και το γαλλικό Σύνταγμα του 1791 είναι τα δύο κείμενα που δημιούργησαν τον αποκαλούμενο «κλασικό κατάλογο των ατομικών δικαιωμάτων»⁵.

Στη σύγχρονη εποχή τα θεμελιώδη δικαιώματα κατοχυρώνονται από όλα τα Συντάγματα και ο κλασικός κατάλογος έχει κατά πολύ μεταβληθεί αριθμητικά και ποιοτικά⁶.

Στην Ελλάδα όλα τα Συντάγματα που ίσχυσαν κατά καιρούς, από το 1822 έως σήμερα, περιέχουν διατάξεις προστατευτικές των ατομικών δικαιωμάτων.

1. Το Σύνταγμα της *Επιδαύρου* (1822) κατοχυρώνει τα «γενικά δικαιώματα των κατοίκων της Ελλάδος». Κατά το τοπικό αυτό Σύνταγμα, επιφυλάσσεται ιδιαίτερη θέση στην αρχή της ισότητας, ενώ παρέχεται προστασία στην ιδιοκτησία, την τιμή και την ασφάλεια των Ελλήνων.

2. Το Σύνταγμα του *Άστρους* (1823) επανέλαβε τις διατάξεις του Συντάγματος της *Επιδαύρου* για τα ατομικά δικαιώματα και περιέλαβε και πολλές άλλες διατάξεις, όπως η ελευθερία σκέψης και έκφρασης των πεποιθήσεων και η ελευθερία του τύπου. Αξιοπρόσεκτη είναι και η ρητή αναφορά του στην ελευθερία όλων των ανθρώπων, η οποία έχει την έννοια να μην υπάρχει δουλεία. Οι νέες διατάξεις του παραπάνω Συντάγματος αναφέρονται κυρίως στα «*Πολιτικά Δικαιώματα των Ελλήνων*»⁷.

3. Το Σύνταγμα της *Τροιζήνας* (1827), το οποίο θεωρείται το τελειότερο, περιέλαβε σχετικές διατάξεις για τις ατομικές ελευθερίες στο Τμήμα του με τίτλο «*Δημόσιο Δίκαιο των Ελλήνων*». Το Σύνταγμα αυτό, εκτός από την κατοχύρωση της ισότητας, της ζωής, τιμής και ιδιοκτησίας, κατοχύρωσε ρητά και την προσωπική ελευθερία. Χαρακτηριστική είναι η διάταξη του άρθρου 17 του Συντάγματος της

⁵ Στον οποίο περιλαμβάνονται η ισότητα, η προσωπική ασφάλεια και η ελευθερία, το άσυλο της κατοικίας, η ελευθερία του τύπου και έκφρασης των στοχασμών, το απόρρητο των επιστολών, η θρησκευτική ελευθερία, η ελευθερία εκπαίδευσης, η ελευθερία του συνέρχεσθαι, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι προς τις αρχές, η οικονομική ελευθερία, το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας. Στον κλασικό αυτό κατάλογο προστέθηκε αργότερα το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι.

⁶ Βλ. ειδικότερα **Δημητρόπουλο Α.**, *Συνταγματικά Δικαιώματα...*, σελ. 4επ..

⁷ Βλ., εκτός των άλλων και **Αλιβιζάτου Κ. Νίκου**, *Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία*, Τεύχος Α', 1821-1941, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1981, σελ. 32επ.

Τροιζήνας, η οποία ορίζει ότι: «Ο νόμος ασφαλίζει την προσωπικήν εκάστου ελευθερίαν, κανείς δεν μπορεί να εναχθή ή φυλακισθή ειμή κατά τους νομικούς τύπους». Περιέλαβε επίσης διατάξεις για το θεσμό της αναγκαστικής απαλλοτριώσης, για δημόσια ωφέλεια, αλλά μετά από προηγούμενη αποζημίωση, την αρχή της μη αναδρομικότητας όλων των νόμων και καθιέρωνε την ελευθερία του επαγγέλματος και της εκπαίδευσως.⁸

Ας σημειωθεί ότι ο πιο πάνω τίτλος διατηρείται μέχρι το Σύνταγμα του 1975 με την ονομασία «Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα»⁹.

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια και την εσωτερική αναταραχή που ακολούθησε, η 5^η Εθνική Συνέλευση του Άστρους ψήφισε το «Ηγεμονικό Σύνταγμα της Ελλάδος» (1832), το οποίο όμως δεν εφαρμόστηκε.

4. Το Σύνταγμα του 1844 περιέχει διατάξεις σχετικές με την προστασία των ατομικών ελευθεριών που έχουν καθιερώσει τα επαναστατικά Συντάγματα (άρθρ.1, 3-14, 89, 92-93 Σύντ.1844). Στο Σύνταγμα αυτό και στο κεφάλαιο «Περί του Δημοσίου Δικαίου των Ελλήνων» προτάσσεται η αρχή της ισότητας, η προσωπική ελευθερία, η συνταγματική ρύθμιση της σύλληψης, το αυτόφωρο του εγκλήματος, η αρχή ουδεμίας ποινή άνευ νόμου, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι, το άσυλο της κατοικίας, η δωρεάν παιδεία, η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της γενικής δήμευσης, το απόρρητο των επιστολών κα.

5. Το Σύνταγμα του 1864 περιέχει διατάξεις για τα ατομικά δικαιώματα που αναφέρονταν περισσότερο στις διατάξεις του Συντάγματος του 1844. Οι διατάξεις αυτές περιελήφθησαν στο κεφάλαιο με τίτλο «Περί του Δημοσίου Δικαίου των Ελλήνων». Σημειώνεται ότι το εν λόγω Σύνταγμα του 1864 θέσπιζε για πρώτη φορά την «αρχή της λαϊκής κυριαρχίας». Αξιοσημείωτο είναι ότι το Σύνταγμα του 1864 κατοχύρωσε την αρχή του νόμιμου ή φυσικού δικαστή, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι κα.

6. Το Σύνταγμα του 1911 ενίσχυσε περισσότερο τα ατομικά δικαιώματα και θέσπισε νέες διατάξεις σχετικές με την προσωπική ελευθερία, το άσυλο της

⁸ Βλ. ειδικότερα Πούλη Π., όπ.παρ., σελ.166 και Ράικο Α., όπ.παρ., σελ.53επ..

⁹ Βλ. Δαγτόγλου Π. Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α', 2η αναθεωρημένη έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005, σελ.20επ. και Χρυσόγονο Χ. Κώστα, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002,σελ.8επ..

κατοικίας, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, το δικαίωμα της αναφοράς κα.

7. Το Σύνταγμα του 1927 καθιέρωσε έναν ευρύ κατάλογο θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως η κατοχύρωση της αρχής της ισότητας, η ζωή, η τιμή και η ελευθερία, η αρχή ουδεμίας ποινή άνευ νόμου, η αρχή του νόμιμου δικαστή, η προσωπική ελευθερία, τα πολιτικά εγκλήματα, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, το άσυλο της κατοικίας, η ελευθερία του τύπου, η απαγόρευση των βασανιστηρίων, η γενική δήμευση, το απόρρητο των επιστολών, η προστασία της τέχνης, της επιστήμης και της διδασκαλίας, η εκπαίδευση κα.

8. Το Σύνταγμα του 1952 περιείχε διατάξεις για τα θεμελιώδη δικαιώματα στο 2^ο μέρος με τίτλο «*Δημόσιο Δίκαιο των Ελλήνων*». Με τις διατάξεις αυτές κατοχυρώνεται η αρχή της ισότητας, η προσωπική ελευθερία, η αρχή ουδεμίας ποινή άνευ νόμου, η αρχή του φυσικού δικαστή, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι, του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, το άσυλο της κατοικίας, η προστασία της ζωής και της ελευθερίας, η ελευθερία της έκφρασης και η ελευθερία του τύπου, η ρύθμιση του όρκου, η κατοχύρωση της δωρεάν παιδείας κα. Η παραπάνω διατάξεις τροποποιήθηκαν ή συμπληρώθηκαν το 1974 αε Συντακτικέξ Πράξεις.¹⁰

(iv) Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων στο ισχύον Σύνταγμα

Το ισχύον Σύνταγμα (1975/1986/2001) προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα στο «*Μέρος Δεύτερο*» με τον τίτλο «*Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*». Το ισχύον Σύνταγμα επανέλαβε διατάξεις για τα θεμελιώδη δικαιώματα που καθιέρωνε το Σύνταγμα του 1952. Περιληφθήκαν επίσης και νέες διατάξεις. Αξιόλογη καινοτομία υπήρξε η θέσπιση δύο γενικών αρχών που διέπουν τα θεμελιώδη δικαιώματα. Πρόκειται για το αρθρ.2 § 1, το οποίο ορίζει ότι «*Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας*», καθώς και το αρθρ.5 § 1, το οποίο ορίζει ότι «*Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητα του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων...*». Οι γενικές αυτές αρχές διέπουν όλο το σύστημα της συνταγματικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και διακρίνονται για την καθολικότητα της σημασίας τους.

¹⁰ Πουλή Π., οπ. Παρ., σελ. 166 επ

Το περιεχόμενο των θεμελιωδών δικαιωμάτων διασφαλίζουν τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, με έμφαση στο «*Μέρος Δεύτερο*» του Συντάγματος (αρθρ.4-25) και στα αρθρ.7 § 1 και 106 § 2 .

Αξιοπρόσεκτη στο Σύνταγμα του 1975 είναι και η αναγνώριση κοινωνικών δικαιωμάτων μετά την πρώτη συνταγματική τους καθιέρωση, το 1927. Τα κοινωνικά δικαιώματα έχουν ως αντικείμενο παροχές εκ μέρους του κράτους. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι τα κοινωνικά δικαιώματα βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση με τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.

➤ Όσον αφορά τις νέες αναθεωρηθείσες διατάξεις περί ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι εξής: αρθρ. 5 § 5 (προστασία της υγείας και της γενετικής ταυτότητας), αρθρ. 5Α (δικαίωμα στην πληροφόρηση και συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας), αρθρ. 7 § 3 (απαγόρευση θανατικής ποινής), αρθρ. 9Α (προστασία προσωπικών δεδομένων), αρθρ. 14 §§ 5, 7, 9 (δικαίωμα απάντησης από ανακριβές δημοσίευμα...), αρθρ. 24 §§ 1 & 2 (προστασία φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος), αρθρ. 17 §§ 2 & 4, αρθρ. 21 §§ 5 & 6, αρθρ. 19 § 2 κα.

(v) Διάκριση των συνταγματικών δικαιωμάτων

Οι ατομικές ελευθερίες διακρίνονται, κατά την διάκριση του GEORG JELLINEK σε:

α) Αρνητικά ή ατομικά δικαιώματα (status negativus) : ο πολίτης αξιώνει από το κράτος να μην επεμβαίνει, αλλά να του αφήνει, έναν ελεύθερα χώρο ατομικής δράσης έτσι ώστε να διαμορφώσει, την ζωή του ως άτομο και ως μέλος της κοινωνίας. Εδώ ανήκουν οι κατ' εξοχήν ατομικές ελευθερίες, τα πιο παλιά ατομικά δικαιώματα π. χ. το άσυλο της κατοικίας η θρησκευτική ελευθερία, η ελευθερία της τέχνης., της επιστήμης, το δικαίωμα της εργασίας.

β) Τα κοινωνικά δικαιώματα ή θετικά (status positivus) : Με αυτό τον τρόπο δικαιωμάτων, ο πολίτης δεν αμύνεται έναντι του κράτους και δεν αξιώνει από αυτό να μην επεμβαίνει, αλλά ζητά ακριβώς το αντίθετο, δηλ. αξιώνει από το κράτος να επεμβαίνει και να του παρέχει ορισμένα βασικά βιοτικά αγαθά με κριτήριο την κοινωνική δικαιοσύνη.

Ως κοινωνικά δικαιώματα θεωρούνται τα δικαιώματα της παιδείας (16παρ.4), εργασίας (22παρ . 1), η προστασία της υγείας, της μητρότητας, των πολυτέκνων κ.λ.π.

Βέβαια, αυτή και μόνο η συνταγματική προβλεπτή των κοινωνικών δικαιωμάτων δεν γεννά και αγωγήμες αξιώσεις των πολιτών κατά του κράτους. Για να υπάρξουν αγωγήμες αξιώσεις θα πρέπει προηγουμένως το κράτος να έχει, εκδόσει τους εκτελεστικούς νόμους των κοινωνικών δικαιωμάτων, διότι πάντα τα κοινωνικά δικαιώματα, τελούν υπό έμμεση επιφύλαξη νόμου.

Το δικαίωμα της ισότητας, κατά μια άποψη, μαζί με τις ειδικότερες εκδηλώσεις του (4παρ.2 και 5,22πρ.1β), θεμελιώνει αξίωση για παροχή.

Επίσης αξίωση παροχής θεμελιώνουν και ορισμένα διαδικαστικά δικαιώματα που εκφράζουν όχι το κοινωνικό κράτος αλλά το κράτος δικαίου, όπως το δικαίωμα δικαστικής προστασίας (20παρ. 1), το δικαίωμα του αναφέρεσθαι στις αρχές (10), της προηγούμενης ακρόασης του διοικούμενου (20παρ. 2), του νόμιμου δικαστή (8) και το δικαίωμα της ασκήσεως αίτησης ακυρώσεως κατά των εκτελεστών διοικητικών πράξεων (95).

Τα κοινωνικά δικαιώματα στοιχειοθετούν την έννοια του κοινωνικού κράτους (δηλ. του κράτους που παρέχει στους πολίτες του, τα βασικά βιοτικά αγαθά, με βάση την κανονική δικαιοσύνη). Κατοχυρώθηκαν για πρώτη φορά σε Συνταγματικό κείμενα, τα 1919, στο Σύνταγμα της Βαϊμάρης.

γ) Τα πολιτικά ή ενεργητικά δικαιώματα (status activus).¹¹ Εδώ ανήκουν όλα τα δικαιώματα που κατοχυρώνουν την συμμετοχή του πολίτη στην άσκηση της δημόσιας εξουσίας π.χ. το ενεργητικό και το παθητικό δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι (51παρ. 3 και 55) κ.λ.π., αλλά και τα δικαιώματα που εξασφαλίζουν την συμμετοχή στην πολιτική ζωή και τον επηρεασμό της κοινής γνώμης π.χ. ελευθερία γνώμης, πληροφορίας και τύπου (14παρ. 1 και 2), ενώσεως (12), συνάθροισης (11), ίδρυσης πολιτικού κόμματος (29).

Η ανωτέρω πάντως τριπλή διάκριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι σχετική. Στην πραγματικότητα, τα δικαιώματα είναι μεταξύ τους παραπληρωματικά. Πολλές φορές εξάλλου ένα δικαίωμα μπορεί να εμφανίζει χαρακτηριστικά ικανά να το εντάξουν σε περισσότερες από μία κατηγορίες δικαιωμάτων, όπως πχ. συμβαίνει με, το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας, το οποίο θεωρείται κλασικό ατομικό δικαίωμα, μπορεί όμως να θεωρηθεί ότι η άσκηση του συνιστά συμμετοχή του φορέα του στη διαμόρφωση της πολιτικής

¹¹ **Βλ. και Δημητρόπουλο Α.**, Συνταγματικά Δικαιώματα... σελ. 143επ. Όπως επίσης και για το αμυντικό, προστατευτικό και διεκδικητικό περιεχόμενο.

βούλησης, καθώς τα δικαστήρια συγκαταλέγονται ανάμεσα στους εκφραστές της.¹²¹³

(vi) Οι φορείς των ατομικών δικαιωμάτων (τα υποκείμενα)

Γίνεται διάκριση μεταξύ της ικανότητας του προσώπου να είναι, υποκείμενο των ατομικών δικαιωμάτων (ικανότητα ατομικού δικαιώματος) από την ικανότητα του προσώπου να ασκεί αυτοτελώς τα ατομικά δικαιώματα (ικανότητα άσκησης του ατομικού δικαιώματος) .

α) στα ιδιωτικό δίκαιο ικανότητα δικαίου κατά το αρθ.34 Α. Κ. έχει κάθε άνθρωπος δηλ. και οι αλλοδαποί ενώ σε μερικά ατομικά δικαιώματα οι αλλοδαποί δεν είναι φορείς π.χ.» αρθ.11 και 12,ενω άλλα δεν τα απολαμβάνουν σε πλήρη έκταση.

β) όπως στο ιδιωτικό δίκαιο η γενική ικανότητα δικαίου διακρίνεται από την ειδική, δηλ. την δικαιοπρακτική ικανότητα, έτσι και στο δίκαιο των ατομικών δικαιωμάτων η ειδική ικανότητα άσκησης του ατομικού δικαιώματος αποκτάται ή εκλείπει με την συμπλήρωση μιας ορισμένης ηλικίας (συνήθως με την ενηλικίωση). Το όριο ηλικίας μπορεί να το ορίζει είτε ο ίδιος ο συντακτικός νομοθέτης είτε ο απλός νομοθέτης. Πρέπει να επισημαίναμε ότι κατώτατα όρια ηλικίας καθορίζονται και για ορισμένες θεμελιώδεις υποχρεώσεις π.χ. την σχολική, την στρατιωτική αλλά όχι και για την φορολογική.

Σε περίπτωση, παντός, αμφιβολίας δεόμαστε ότι η ικανότητα ατομικού δικαιώματος αρχίζει με την γέννηση και παύει με το θάνατο.

Η γενική αποστέρηση των ατομικών δικαιωμάτων απαγορεύεται από το Σύνταγμα που προστατεύει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια (2παρ.1 και 7παρ.2). Επιτρέπεται όμως η υπό όρους διάλυση των νομικών προσώπων, όρους που στην περίπτωση των μη κερδοσκοπικών ενώσεων προβλέπει το ίδιο το Σύνταγμα.(αρ8.12παρ.2) για τις δε κερδοσκοπικές ενώσεις ο απλός νομοθέτης.

¹²Κοϊμτζόγλου Ι., όπ.παρ., σελ. 84.

¹³ Βλ. επίσης τη διάκριση των δικαιωμάτων σε: **δημόσια και ιδιωτικά, συνταγματικά και κοινά, πρωτογενή και δευτερογενή συνταγματικά δικαιώματα, Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα...**, σελ. 111 επ.

Το Σύνταγμα απαγορεύει όχι μόνο την καθολική αποστέρηση των ατομικών δικαιωμάτων αλλά και την στέρηση συγκεκριμένου ατομικού δικαιώματος π.χ. απαγορεύεται η δήμευση που οδηγεί σε καθολική στέρηση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Γενικά ο συντακτικός νομοθέτης δεν προβλέπει την έκπτωση από τα α. δ. ούτε σε περίπτωση καταχρήσεως παρά μόνο στα πολιτικά δικαιώματα π. χ. αφαίρεση της ελληνικής ιθαγένειας ή στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων.

Συνοικίζοντας πρέπει να πούμε ότι πλήρη ικανότητα αυτοτελούς ασκήσεως των α.δ. έχουν τα πρόσωπα που συνεπλήρωσαν το 18ο έτος της ηλικίας τους, εκτός από τις περιπτώσεις που το Σύνταγμα καθορίζει διαφορετικό όριο π.χ. για την κτήση του βουλευτικού αξιώματος το 25ο. Έτσι αντί για τους ανήλικους τα α.δ. τους τα ασκούν οι νόμιμοι αντιπρόσωποι τους, δηλ. συνήθως οι γονείς τους π.χ. την επιλογή σχολείου την κάνουν οι γονείς και όχι το ανήλικο παιδί.

Τα νομικά πρόσωπα: είναι αυτά υποκείμενα ατομικών δικαιωμάτων υπό τον όρο ότι δεν προέρχονται από το κράτος π.χ. η ΔΕΗ, ο ΟΤΕ κ.λ.π. δεν μπορούν να επικαλεστούν τις διατάξεις των ατομικών δικαιωμάτων.

Βέβαια υπάρχουν και ορισμένα α.δ. που αρμόζουν μόνο σε φυσικά πρόσωπα π.χ. το δικαίωμα της ζωής. Πάντως όλα τα α.δ. που αφορούν δραστηριότητες που μπορούν να ασκηθούν συλλογικά έχουν και ως φορείς νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.

Σε περίπτωση αμφιβολίας πρέπει να δεχθούμε ότι είναι υποκείμενα των ατομικών δικαιωμάτων και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου.

Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου αλλά και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που προέρχονται από το κράτος, δεν μπορεί να είναι φορείς των α.δ., γιατί τα α.δ. αποτελούν δικαιώματα που προτάσσει ο πολίτης κατά του κράτους και δεν μπορεί να τα προτάξει το κράτος εναντίον του εαυτού του, γιατί με αυτό τον τρόπο θα μπορούσε το κράτος να καταστρατηγεί τις υποχρεώσεις του.

Από τα παραπάνω έχουμε εξαίρεση στις εξής περιπτώσεις όπου και τα ν.π.δ.δ. μπορούν να είναι υποκείμενα των ατομικών δικαιωμάτων:

α) Στα δικονομικά ή διαδικαστικά δικαιώματα (αρθ.8 και 20 παρ.1): στο πλαίσιο της δίκης ως κράτος νοείται μόνο το δικαστήριο.

β) Στις περιπτώσεις που το Σύνταγμα αποσπά ρητά από το κορμό του κράτους ορισμένες δραστηριότητες και τις αναθέτει σε ΝΠΔΔ, των οποίων την

ανεξαρτησία έναντι του κράτους εγγυάται το Σύνταγμα δηλ. τα ΑΕΙ (αρθ. 16 παρ.4) και οι ΟΤΑ (102).

ΟΙ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ: Η ελληνική ιθαγένεια εξακολουθεί να έχει σημασία για τα α.δ. Το Σύνταγμα κατά κανόνα δεν περιορίζει την κατοχύρωση των α.δ. μόνο στους Έλληνες αλλά τονίζει τον πανανθρώπινο χαρακτήρα τους. Όμως σε ορισμένες περιπτώσεις το Σύνταγμα αναφέρει ρητώς ότι υποκείμενα των α.δ. μπορούν να είναι μόνο Έλληνες πολίτες και όχι και αλλοδαποί π.χ. τα δικαιώματα της ίσης μεταχείρισης, πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες, ελεύθερης εισόδου και εξόδου από τη χώρα, ίδρυσης πολιτικών κομμάτων, συναθροίσεως, ενώσεων, δωρεάν παιδείας, εργασίας, εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Επίσης τα κοινωνικά δικαιώματα προβλέπονται κατ' αρχήν μόνο για τους Έλληνες.

Εξάλλου κατά εννοιολογική αναγκαιότητα οι Έλληνες πολίτες έχουν το ατομικό δικαίωμα διατήρησης της Ελληνικής ιθαγένειας. Σε πολλές περιπτώσεις το Σύνταγμα εξισώνει τους ομογενείς (δηλ αλλοδαπούς ελληνικής εθνικότητας) με τους ημεδαπούς. Σε ορισμένες περιπτώσεις το Σύνταγμα επιτρέπει ρητά στον απλό νομοθέτη να επεκτείνει ένα ατομικό δικαίωμα ημεδαπών και σε αλλοδαπούς π.χ. 4παρ.4. Στις άλλες περιπτώσεις ο απλός νομοθέτης είναι ελεύθερος να επεκτείνει τα δικαιώματα αυτά και στους αλλοδαπούς, αλλά η κατοχύρωση θα γίνεται σε επίπεδο απλού νόμου.

Ειδικά για τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι καθώς και την ίδρυση και συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα προκύπτει από τη διατύπωση των σχετικών διατάξεων ότι αυτά κατοχυρώνονται μόνο για τους Έλληνες. Βέβαια για τους κοινοτικούς υπηκόους μπορεί ο νομοθέτης να τα επεκτείνει.

Τέλος το δικαίωμα της μη έκδοσης αλλοδαπού για την υπέρ της ελευθερίας δράση του, αναφέρεται και αφορά μόνο αλλοδαπούς. Επίσης στους αλλοδαπούς δεν κατατάσσονται και οι κοινοτικοί, οι οποίοι βάσει του αρθ.7 παρ.1 της Συνθ. ΕΟΚ εξομοιώνονται με τους Έλληνες. Δεν θίγεται όμως από την κοινοτική ισότητα το δικαίωμα μόνο των Ελλήνων για πρόσβαση στις δημόσιες λειτουργίες.

(vii) Αποδέκτες των συνταγματικών δικαιωμάτων

Αποδέκτες των δικαιωμάτων, έναντι των οποίων αυτά ασκούνται από τους πολίτες, είναι το κράτος σε όλες του τις πολιτειακές λειτουργίες, τα ΝΠΔΔ και γενικά κάθε φορέας δημόσιας εξουσίας, από αυτούς που συναπαρτίζουν το «δημόσιο

τομέα», δηλ. το άθροισμα της ελληνικής δημόσιας διοίκησης, ανεξάρτητα από την οργανική μορφή των μονάδων που υπάγονται σε αυτή, λχ. Υπουργεία ή Δημόσιες Επιχειρήσεις. Οι ίδιοι αυτοί αποδέκτες επιφορτίζονται με την αποστολή ελέγχου της εκπλήρωσης των συνταγματικών καθηκόντων των πολιτών.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν τα θεμελιώδη δικαιώματα δύνανται να ασκηθούν και έναντι των ιδιωτών, ιδίως όταν αυτοί συγκεντρώνουν οποιασδήποτε μορφής εξουσία. Απάντηση στο ζήτημα επιχείρησε να δώσει η θεωρία της «τριτενέργειας», σύμφωνα με την οποία τα θεμελιώδη δικαιώματα ισχύουν όχι μόνο έναντι του κράτους, αλλά και έναντι των τρίτων προσώπων, δηλ. ιδιωτών. Υποστηρίχθηκε εξάλλου, ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα ισχύουν αδιακρίτως προς όλες τις κατευθύνσεις και άρα ενεργούν και έναντι τρίτων, έτσι ώστε κατά κυριολεξία να μην πρόκειται για τριτενέργεια, αλλά απλώς για απόλυτη ισχύ. Ακόμη, στο πεδίο των ιδιωτικών σχέσεων, το ίδιο αποτέλεσμα επιτυγχάνεται έμμεσα, χωρίς να χρειάζεται άμεση αναφορά στο Σύνταγμα, με τις γενικές ρήτρες και αόριστες έννοιες του ιδιωτικού δίκαιου, πχ την καλή πίστη, τα χρηστά ήθη, την κατάχρηση δικαιώματος. Ορθότερη, πάντως, φαίνεται η άποψη σύμφωνα με την οποία το ζήτημα του κύκλου των αποδεκτών κάθε συνταγματικού δικαιώματος εξαρτάται πρώτιστα από τη συνταγματική διάταξη, η οποία το καθιερώνει και τη φύση της ρυθμιζόμενης κοινωνικής ύλης¹⁴.

Ήδη πάντως, το αναθεωρημένο (2001) Σύνταγμα, λαμβάνει θέση στο ζήτημα της τριτενέργειας των συνταγματικών δικαιωμάτων ορίζοντας ρητά (αρθρ. 25 § 1) ότι τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν¹⁵.

¹⁴ Έτσι, λχ. η συνταγματική αρχή της προηγούμενης ακρόασης των διοικούμενων αφορά και την πειθαρχική διαδικασία στο πλαίσιο του ιδιωτικού υπαλληλικού δικαίου των δημοσίων επιχειρήσεων. Το ίδιο ισχύει και για την συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, η οποία διατρέχοντας ολόκληρη την έννομη τάξη εφαρμόζεται και στις εργασιακές σχέσεις ιδιωτικού δικαίου.

¹⁵ **Κοϊμτζόγλου Ι.**, σελ. 85 επ. και **Χρυσόγονος Κ.**, σελ.59 επ..

Β' ΜΕΡΟΣ: ΣΥΡΡΟΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

(i) Γενικά

Τα ατομικά δικαιώματα αφορούν διάφορες περιοχές της ανθρώπινης ζωής. Αναπόφευκτα, οι περιοχές αυτές εν μέρει αλληλοκαλύπτονται, ώστε το ίδιο περιστατικό να μπορεί να υπαχθεί σε κανόνες δικαίου που κατοχυρώνουν διάφορα ατομικά δικαιώματα¹⁶. Για συρροή, λοιπόν, θεμελιωδών δικαιωμάτων γίνεται λόγος στις περιπτώσεις, κατά τις οποίες μια και αυτή ανθρώπινη ενέργεια εμπίπτει στο περιεχόμενο και επομένως προστατεύεται από περισσότερες διατάξεις θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁷.

Έτσι πχ. ένα άτομο κηρύσσει την ανάγκη της ίδρυσης ενός θρησκευτικού συλλόγου και οργανώνει την ίδρυση του. Αυτή του η πράξη εμπίπτει καταρχήν σε τέσσερις συνταγματικές διατάξεις:

1. στο άρθρο 5 § 1 (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και συμμετοχή στην κοινωνική ζωή).
2. στο άρθρο 12 § 1 (δικαίωμα σύστασης ενώσεων)
3. στο άρθρο 13 §§ 1 και 2 (ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης και ανεμπόδιστης λατρείας)
4. και στο άρθρο 14 § 1 (ελευθερία έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών).

Το ερώτημα είναι, ποιο από τα άρθρα αυτά ισχύει και κρίνει αυτή τη σύνθετη δραστηριότητα. Εδώ γίνεται λόγος για συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Στις περιπτώσεις συρροής πρόκειται για ένα και το αυτό «πραγματικό» (Sachverhalt), δηλαδή βασικά για μία και την ίδια πράξη, την ίδια ανθρώπινη ενέργεια, η οποία εμφανίζεται με περισσότερους «νομικούς χαρακτηρισμούς», είναι δηλαδή δυνατή η υπαγωγή της σε περισσότερες διατάξεις θεμελιωδών δικαιωμάτων¹⁸.

¹⁶ Βλ. **Δαγτόγλου** Π. Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α', Δεύτερη Αναθεωρημένη Έκδοση 2005, σελ.128

¹⁷ Βλ. **Δημητρόπουλος** Α. Συνταγματικό Δικαίωμα, Γενικό Μέρος, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ' – Ημίτομος 1, 2005, σελ.243

¹⁸ Ο **Δαγτόγλου**, όπ.παρ., σελ 128, παρατηρεί ότι «Τα ατομικά δικαιώματα αφορούν διάφορες περιοχές της ανθρώπινης ζωής. Αναπόφευκτα, οι περιοχές αυτές εν μέρει αλληλοκαλύπτονται, ώστε το ίδιο περιστατικό («πραγματικό») να μπορεί να υπαχθεί σε κανόνες δικαίου που κατοχυρώνουν διάφορα ατομικά δικαιώματα».

Μία και η αυτή ανθρώπινη συμπεριφορά συνιστά ταυτόχρονη άσκηση περισσότερων ατομικών ελευθεριών. Στις περιπτώσεις αυτές συρρέουν, συναντώνται περισσότερα δικαιώματα και συντρέχει η ταυτόχρονη εφαρμογή των αντιστοίχων συνταγματικών διατάξεων στην ίδια περίπτωση. Το ίδιο πραγματικό περιστατικό ρυθμίζεται με περισσότερους κανόνες δικαίου, περισσότερα θεμελιώδη δικαιώματα. Πρόκειται για πολλαπλή συνταγματική προστασία του ίδιου φορέα δικαιώματος¹⁹.

Η ίδια λοιπόν πράξη πολλές φορές μπορεί να εμπίπτει στο προστατευόμενο πεδίο περισσότερων του ενός συνταγματικών δικαιωμάτων. Για τις περιπτώσεις αυτές η επιστήμη του Συνταγματικού Δικαίου δανείστηκε από την επιστήμη του Ποινικού Δικαίου τον όρο της («κατ' ιδέαν») συρροής.

(ii) Φαινομενική συρροή

Σε πολλές περιπτώσεις η συρροή δεν είναι αληθής αλλά φαινόμενη.

Ο κανόνας *lex specialis derogate legi generali* έχει ιδιαίτερη σημασία και πρόσφορο πεδίο εφαρμογής στον χώρο των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει ορισμένα γενικά, «μητρικά», θεμελιώδη δικαιώματα, από τα οποία προέρχονται -ιστορικά, αλλά και λογικά- άλλα (νεότερα) θεμελιώδη δικαιώματα. Σε τελική ανάλυση όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα εξειδικεύουν την ανθρώπινη αξία. Επομένως, κάθε παραβίαση θεμελιώδους δικαιώματος αποτελεί και παραβίαση της ανθρώπινης αξίας. Από το μητρικό δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (αρθρ. 5 του Συντ.) προέρχονται όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα, που κατοχυρώνουν ελευθερίες, ενώ από τη γενική αρχή της ισότητας (αρθρ. 4 του Συντ.) προέρχονται τα επιμέρους δικαιώματα της ισότητας. Σε όλες δηλαδή αυτές τις περιπτώσεις θα έπρεπε η γενική διάταξη του άρθρου 5 του Συντ. να συντρέχει με κάθε ειδικότερη διάταξη ατομικών ελευθεριών και η γενική αρχή της ισότητας θα έπρεπε να συντρέχει με κάθε μερικότερο δικαίωμα ισότητας. Η παράλληλη αυτή τοποθέτηση γενικής και ειδικής διάταξης είναι καταρχήν ορθή και απαραίτητη για την επιστημονική έρευνα. Η σχέση γενικού και ειδικού είναι αλληλοσυμπληρούμενη και όχι αλληλοαποκλειόμενη. Ότι δεν ρυθμίζει η ειδική διάταξη, ανάγεται στην προστασία που παρέχει η γενική. Ότι όμως αποτελεί ρυθμιστικό περιεχόμενο της ειδικής διάταξης, αποκλείεται από τη

¹⁹ Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικό Δικαίωμα..., σελ. 243

γενική ρύθμιση. Στις περιπτώσεις δηλαδή αυτές πρόκειται για φαινομενική συρροή και δεν συντρέχουν τα θεμελιώδη δικαιώματα²⁰

Σχέση γενικού προς ειδικό υφίσταται, εφόσον το πραγματικό της μιας (ειδικής) διάταξης περιέχει όλα τα στοιχεία του πραγματικού της άλλης (γενικής) και επιπλέον ένα τουλάχιστον επιπρόσθετο στοιχείο, έτσι ώστε το πεδίο εφαρμογής της μιας να αποτελεί υποσύνολο του πεδίου εφαρμογής της άλλης. Στις περιπτώσεις αυτές ισχύει κατά βάση η αρχή *lex specialis derogate legi generali* (ο ειδικός νόμος υπερισχύει του γενικού). Ωστόσο υπάρχουν και αποκλίνουσες περιπτώσεις.

(iii) Αληθής συρροή

Υπάρχει και μια δεύτερη κατηγορία περιπτώσεων όπου μεταξύ των διαφόρων συνταγματικών διατάξεων που προστατεύουν την ίδια ανθρώπινη συμπεριφορά δεν υφίσταται σχέση γενικού προς ειδικό, αλλά σχέση μερικής επικάλυψης των πραγματικών τους, όταν δηλ. ορισμένα περιστατικά υπάγονται αποκλειστικά στη μια ή την άλλη και άλλα και στις δύο ταυτόχρονα. Είναι η περίπτωση όπου πραγματικά συντρέχουν τα θεμελιώδη δικαιώματα. Στις περιπτώσεις αυτές συρροής συνταγματικών διατάξεων δεν υφίσταται σχέση γενικού προς ειδικό, αλλά σχέση μερικής επικάλυψης των πραγματικών τους. Γίνεται λόγος, λοιπόν, για πραγματική συρροή.

(iv) Σχέση σύγκρουσης – συρροής δικαιωμάτων

Σύγκρουση δικαιωμάτων έχουμε όταν η ταυτόχρονη αναγνώριση και άσκηση δικαιωμάτων από δυο ή περισσότερους φορείς οδηγεί στον περιορισμό του δικαιώματος ενός από τους φορείς. Από τη σύγκρουση αυτή θα πρέπει να διακρίνουμε τη συρροή δικαιωμάτων, η οποία προκύπτει από την ταυτόχρονη αναγνώριση και άσκηση πολλών δικαιωμάτων από τον ίδιο όμως φορέα.

«Σύγκρουση» υπό νομική έννοια: Σύγκρουση δικαιωμάτων υπό νομική έννοια είναι η ταυτόχρονη αναγνώριση και νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων περισσότερων φορέων κατά τρόπο ώστε η νόμιμη άσκηση του δικαιώματος του ενός να περιορίζει την επίσης νόμιμη άσκηση του δικαιώματος του άλλου. Χαρακτηριστικό της νομικής σύγκρουσης είναι η νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων από όλους τους φορείς. Η ιδιομορφία της, αλλά και η αντίθεση της, βρίσκεται στο

²⁰ Δημητρόπουλος Α., Συναγματικό Δικαίωμα..., σελ. 244

εξής: παρά το ότι η άσκηση όλων των δικαιωμάτων από όλους τους φορείς είναι νόμιμη, εντούτοις θίγεται κάποιο θεμελιώδες δικαίωμα.

Η λύση της σύγκρουσης επέρχεται με τη διαπίστωση του εάν κάποιο από τα συγκρουόμενα ατομικά δικαιώματα ασκείται καταχρηστικά. Κατά συνέπεια στις περιπτώσεις που τα δικαιώματα δύο φορέων φαίνονται να συγκρούονται, στην πραγματικότητα ο ένας από τους δύο προσβάλλει τα δικαιώματα του άλλου. Στην περίπτωση αυτή ο φορέας του καταχρηστικά ασκούμενου δικαιώματος δεν μπορεί να το επικαλεστεί. Πρόκειται, λοιπόν, για κατάχρηση του δικαιώματος και όχι για σύγκρουση δικαιωμάτων.

(v) Παραδείγματα συρροής δικαιωμάτων

Χρήσιμη σε αυτό το σημείο είναι η παράθεση ορισμένων παραδειγμάτων συρροής θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεδομένου ότι είναι σπάνιες οι περιπτώσεις, στις οποίες είναι προφανές ότι μόνο ένα ατομικό δικαίωμα θίγεται και μία μόνο διάταξη εμφανίζεται ως εφαρμοστέα:

- α) Η αστυνομική έρευνα στην κατοικία του Α, στην οποία αυτός και διάφοροι συνιδεάτες του ασκούν θρησκευτική λατρεία, φαίνεται να θίγει το άσυλο της κατοικίας, το δικαίωμα συναθροίσεως, το δικαίωμα θρησκευτικής λατρείας και το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική ζωή της χώρας .
- β) Η απαγόρευση εκδόσεως της εφημερίδας ενός κόμματος φαίνεται να θίγει την ελευθερία του τύπου, την ελευθερία της γνώμης, την ελευθερία λειτουργίας του κόμματος, την επαγγελματική ελευθερία των δημοσιογράφων, εργατών του τύπου κ.λ.π., το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και την ελευθερία αναπτύξεως της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας.
- γ) Συγκέντρωση στην οποία εξαγγέλλεται η ίδρυση πολιτικού κόμματος εμπίπτει στο άρθρο 5 § 1 του Συντ., ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, συμμετοχή στην πολιτική ζωή, στο άρθρο 11 του Συντ. που προστατεύει τις συναθροίσεις, στο άρθρο 14 αρ. 1 του Συντ. ελευθερία έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών και στο άρθρο 29 § 1 του Συντ., ελευθερία ίδρυσης πολιτικών κομμάτων.

- δ) Ένα άτομο με δημόσια δήλωση του υποστηρίζει την ανάγκη ιδρύσεως ενός σωματείου και ζητεί τη σύμπραξη άλλων ατόμων για την πραγματοποίηση του σκοπού αυτού ή ως μέλος ενός σωματείου υποστηρίζει στη γενική συνέλευση των μελών αυτού τη γνώμη του σχετικά με ένα κοινωνικό ή πολιτικό θέμα. Οι δύο αυτές ενέργειες του ατόμου καλύπτονται τόσο από την ελευθερία εκδηλώσεως της γνώμης (αρθρ. 14 § 1 του Συντ.) όσο και από την ελευθερία συνεταιρισμού (12 § 1 του Συντ.).
- ε) Ένας καθηγητής Ανώτατης Σχολής με τη διδασκαλία του προσβάλλει ξένα έννομα αγαθά. Η ενέργεια αυτή του καθηγητή καλύπτεται από τρία θεμελιώδη αγαθά, δηλαδή την επαγγελματική ελευθερία συναγόμενη από την ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας (αρθρ. 5 § 1 του Συντ.), την ελευθερία εκδηλώσεως της γνώμης (αρθρ. 14 § 1 του Συντ.) και την ελευθερία της διδασκαλίας (αρθρ. 16 § 1 εδ. 2 του Συντ.).

(vi) Το ζήτημα των εφαρμοστέων περιορισμών

Το ζήτημα της συρροής των θεμελιωδών δικαιωμάτων συμπίπτει με το ζήτημα του περιορισμού αυτών. Πρόβλημα, λοιπόν, δημιουργείται σε περίπτωση που τα διασταυρούμενα δικαιώματα τα οποία εμπίπτουν σε μια ανθρώπινη δραστηριότητα, αποτελούν αντικείμενο διαφορετικής έκτασης περιορισμών.

Χρήσιμη είναι η παράθεση του παρακάτω παραδείγματος:

➤ Ένας μάρτυρας του Ιεχωβά αναλύει σε μία ήσυχη χωρίς όπλα συγκέντρωση ομόδοξων του σε κλειστό χώρο προβλήματα λατρείας της δοξασίας τους. Αυτή η δραστηριότητα του μάρτυρα του Ιεχωβά εμπίπτει στο προστατευόμενο πεδίο τριών τουλάχιστον συνταγματικών δικαιωμάτων: στο άρθρο 13 § 2 του Συντ. (ελευθερία θρησκευτικής λατρείας), στο άρθρο 14 § 1 του Συντ. (ελευθερία έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών) και στο άρθρο 11 § 1 του Συντ. (ελευθερία ήσυχης και χωρίς όπλα συνάθροισης). Οι τρεις αυτές όμως διατάξεις διαφέρουν ριζικά ως προς το είδος και την έκταση των επιτρεπτών περιορισμών.

Το ερώτημα που ανακύπτει, σε αυτή τη περίπτωση είναι αν θα πρέπει να επιβληθούν περιορισμοί και αν ναι, ποιοι είναι αυτοί.

**Γ' ΜΕΡΟΣ: ΟΙ ΔΙΑΤΥΠΩΘΕΙΣΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ
ΣΥΡΡΟΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

(i) Γενικά

Το ζήτημα της συρροής θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει απασχολήσει τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία. Για τη λύση του ζητήματος έχουν υποστηριχθεί διάφορες απόψεις. Στην παρούσα ανάλυση θα περιοριστούμε στην προσέγγιση και αναφορά σε 5 κρατούσες απόψεις.

(ii) Ακριβής οριοθέτηση του περιεχομένου των συνταγματικών δικαιωμάτων

Καταρχήν έχει υποστηριχθεί ότι θα πρέπει να αποφεύγεται η δημιουργία συρροής θεμελιωδών δικαιωμάτων με την ερμηνεία και την ακριβή οριοθέτηση του περιεχομένου τους. Προτείνεται λοιπόν κατά τη γνώμη αυτή η αποφυγή της δημιουργίας του φαινομένου της συρροής των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

(iii) Διάταξη με τους περισσότερους περιορισμούς

Κατά άλλη γνώμη πρέπει να δίνεται το προβάδισμα στο περισσότερο περιορισμένο δικαίωμα. Στην περίπτωση δηλαδή που συρρέουν περισσότερα δικαιώματα, για τα οποία προβλέπονται διαφορετικής εκτάσεως περιορισμοί, η αυστηρή αυτή άποψη προτείνει την εφαρμογή αυτού εκ των συρρεόντων, για το οποίο προβλέπονται οι περισσότεροι.

(iv) Διάταξη με τους λιγότερους περιορισμούς

Κατά τρίτη γνώμη πρέπει αντίθετα να δίνεται το προβάδισμα στο λιγότερο περιορισμένο δικαίωμα. Σύμφωνα με τη γνώμη αυτή, η αρχή *in dubio pro libertate*, που διαχέει την προστασία της προσωπικής ελευθερίας επιβάλλει να δεχτούμε πως, εφόσον μία και η αυτή πράξη εμπίπτει εξίσου στο πεδίο προστασίας περισσότερων θεμελιωδών δικαιωμάτων, εφαρμοστέα είναι η διάταξη με τους λιγότερους περιορισμούς. Η προηγούμενη αρχή όμως προϋποθέτει ίση νοηματική σχέση της πράξης προς δύο ή περισσότερα θεμελιώδη δικαιώματα. Έτσι ο παραπάνω κανόνας δεν καλύπτει τη δραστηριότητα εκείνη που εμπίπτει μεν σε δύο ή περισσότερα θεμελιώδη δικαιώματα, αλλά το ένα αποτελεί *lex specialis*

έναντι του άλλου που είναι *lex generali*. Κλασική περίπτωση τέτοιας σχέσης ειδικού προς γενικό κανόνα αποτελεί το άρθρο 29 § 1 του Συντ. για το δικαίωμα ίδρυσης πολιτικού κόμματος με το άρθρο 12 § 1 του Συντ. για το δικαίωμα ίδρυσης σωματείου ή άλλης ένωσης προσώπων. Έτσι οι πολίτες που ιδρύουν πολιτικό κόμμα ενεργούν κατά τρόπο που εμπίπτει μόνο στο άρθρο 29 § 1, καθώς το άρθρο αυτό ως *lex specialis* εκτοπίζει τη γενική διάταξη του άρθρου 12 § 1.

(v) Στάθμιση συμφερόντων

Μία τέταρτη γνώμη εφαρμόζει εν προκειμένω παράλληλα με τους κανόνες της συρροής νόμων και μία «στάθμιση συμφερόντων». Η άποψη αυτή προβαίνει σε μία ιεράρχηση των συρρεόντων δικαιωμάτων.

(vi) Συνθετική ερμηνεία

Κατά μια άποψη εφόσον πρόκειται για συρροή συνταγματικών δικαιωμάτων, πρέπει καταρχήν να δεχθούμε ότι αυτή είναι σωρευτική, δηλαδή οι έννομες συνέπειες (προστατευτική λειτουργία) των δικαιωμάτων που συρρέουν δεν αλληλοαποκλείονται, αλλά αντιθέτως αλληλοσυμπληρώνονται.

Δεν τίθεται επομένως θέμα επιλογής ενός από τα περισσότερα συρρέοντα συνταγματικά δικαιώματα, π.χ. αυτού με τους λιγότερους περιορισμούς, αλλά ισχύει η προστασία όλων, μαζί με τους αντίστοιχους περιορισμούς για το καθένα ξεχωριστά και χωρίς να επηρεάζονται τα υπόλοιπα, εκτός αν από τη συνδυασμένη ερμηνεία τους προκύπτει ότι δεν πρόκειται για περιορισμό απλώς του δικαιώματος, αλλά της σχετικής δραστηριότητας καθεαυτής.

Δ' ΜΕΡΟΣ: ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΡΡΟΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε τη θέση των ελληνικών δικαστηρίων σε περιπτώσεις όπου παρατηρείται συρροή συνταγματικών δικαιωμάτων. Παρακάτω αναφέρονται ορισμένες από τις αποφάσεις αυτών.

(i) Ελευθερία της τέχνης, δικαίωμα στην προσωπικότητα, θρησκευτική ελευθερία

(α) Υπόθεση Μ. Ανδρουλάκη – “Μη γυναικείο αντιμυθιστόρημα”²¹

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει στην απόφαση αυτή η εξέταση των εξής διατάξεων: του άρθρου 5 για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, του άρθρου 13 για την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, του άρθρου 14 για την ελευθερία της έκφρασης της γνώμης και διαδόσεως των στοχασμών μέσω του τύπου και του άρθρου 16 για την ελευθερία της τέχνης. Θα ασχοληθούμε λοιπόν με τα ειδικότερα θέματα συρροής που έθιξε η απόφαση αυτή.

Σύμφωνα με το άρθρο 14 § 1 του Συντάγματος, «καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του Κράτους». Το άρθρο 14 του Συντάγματος θεμελιώνει και προασπίζει το αναφαίρετο δικαίωμα κάθε πολίτη να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του και τους στοχασμούς του. Στην απόφαση αυτή τονίζεται ότι η κατοχύρωση του δικαιώματος αυτού αποτελεί εξειδίκευση του θεμελιώδους δικαιώματος του άρθρου 5 § 1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Στην § 2 του άρθρου 14 η ελευθερία του τύπου κατοχυρώνεται και ως θεσμική εγγύηση.

Παρατηρούμε ότι πέραν του γενικού περιορισμού από το νόμο, στο άρθρο 14 § 1, το ισχύον Σύνταγμα περιέχει και ένα μακρύ κατάλογο ειδικών περιορισμών που αφορούν αποκλειστικά τον τύπο. Ειδικοί περιορισμοί της ελευθερίας του τύπου είναι εκείνοι που προχωρούν πέρα από τους περιορισμούς των γενικών νόμων και αφορούν ειδικά τον τύπο. Τέτοιοι ειδικοί περιορισμοί δεν μπορούν να

²¹ Μ. Πρ. Αθ. 5208/2008

θεσπιστούν από τον κοινό νομοθέτη ούτε να εφαρμοστούν από το δικαστή παρά μόνο στις περιπτώσεις και στο μέτρο που επιτρέπονται από το Σύνταγμα. Η σπουδαιότερη ομάδα ειδικών περιορισμών της ελευθερίας του τύπου αναφέρεται στην «κατ' εξαίρεση» επιτρεπόμενη, σύμφωνα με το άρθρο 14 § 3 του Συντάγματος, κατάσχεση «παραγγελία του εισαγγελέως μετά την κυκλοφορία». Η διατύπωση του ισχύοντος Συντάγματος («εφημερίδων και άλλων εντύπων») δεν αφήνει καμία αμφιβολία ότι περιλαμβάνει όλα τα έντυπα και δεν επιτρέπει καμία διαφοροποίηση. Η κατάσχεση, σύμφωνα με την § 3 του άρθρου 14, επιτρέπεται μεταξύ των άλλων για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας, αλλά και για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώς, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος. Πρέπει να τονιστεί, εδώ, ότι η εξαίρεση των έργων τέχνης και επιστήμης επιβάλλεται απευθείας από το ίδιο το Σύνταγμα (άρθρο 16 § 1, σύμφωνα με το οποίο «η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες»).

Σύμφωνα με την απόφαση αυτή οι πιο πάνω ειδικοί περιορισμοί δεν ισχύουν για τα έντυπα που είναι συγχρόνως και έργα τέχνης, ή επιστήμης, γιατί η προστασία της τέχνης και της επιστήμης από το άρθρο 16 § 1 του Συντάγματος δεν υπόκειται σε ειδικούς περιορισμούς.

Οι αιτούντες επικαλέστηκαν ότι «ο καθού Δ-Μ Α. ως συγγραφέας συνέγραψε βιβλίο, αισχρού και άσεμνου περιεχομένου, με τον τίτλο "Μη Γυναικείο αντιμυθιστόρημα", το οποίο εξέδωσε και έθεσε σε κυκλοφορία σε όλη την επικράτεια και με τις παρατιθέμενες στις αιτήσεις περικοπές του οποίου, πορνογραφικού περιεχομένου, καθυβρίζεται δημόσια και κακόβουλα η Χριστιανική θρησκεία στο πρόσωπο του Θεού, του Ιησού Χριστού, των Αποστόλων και των Αγίων που μνημονεύονται στο βιβλίο αυτό και προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα και η πίστη των αιτούντων και επομένως η προσωπικότητά τους». Ζήτησαν λοιπόν να απαγορευτεί προσωρινά στους καθών η κυκλοφορία και διάθεση του βιβλίου, να υποχρεωθούν προσωρινά αυτοί ν' αποσύρουν από την κυκλοφορία το εν λόγω βιβλίο και ν' απειληθεί κατά των καθών χρηματική ποινή καθώς και προσωπική κράτηση.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 § 1 εδ. 1 του Συντάγματος "η τέχνη ...είναι ελεύθερη, η δε ανάπτυξη και προαγωγή αυτής αποτελεί υποχρέωση του κράτους". Τέχνη κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, είναι κάθε δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας. Η ελευθερία της τέχνης περιλαμβάνει την

ελευθερία δημιουργίας και κυκλοφορίας έργων τέχνης, καθώς και προσβάσεως του κοινού στα έργα τέχνης.

Το δικαστήριο καταλήγει στο ότι η αυξημένη αυτή προστασία της τέχνης υπερισχύει ως ειδική ρύθμιση, άλλων διατάξεων του Συντάγματος με αντικείμενα που μπορούν απλώς, στη συγκεκριμένη περίπτωση να αποτελούν μέσα εκφράσεως της τέχνης, όπως π.χ. ο τύπος. Από τη διαπίστωση αυτή προκύπτει ότι τα έντυπα που περιέχουν κατά κύριο λόγο έργα τέχνης εξαιρούνται, όχι μόνο από την προ της κυκλοφορίας, αλλά και από την μετά την κυκλοφορία κατάσχεση, στην οποία υπόκεινται κατ' εξαίρεση τα έντυπα εν γένει κατά το άρθρο 14 § 3 του Συντάγματος, στις περιοριστικά αναφερόμενες σε αυτό περιπτώσεις, μεταξύ των οποίων η προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας και τα άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν καταφανώς την δημόσια αιδώς.

Το επίμαχο βιβλίο κρίθηκε από το δικαστήριο ότι είναι καθαρά λογοτεχνικό και επίσης κρίθηκε ότι κίνητρο του συγγραφέα υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία. «Ο χαρακτήρας δε και η ταυτότητα του λογοτεχνήματος αυτού που κινείται στο χώρο του παράδοξου, της αλληγορίας και της ονειροφαντασίας, το κατατάσσει στην αντιμυθιστορία και τη μεταλογοτεχνία, ώστε το εν λόγω έργο ως περιέχον δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας να θεωρείται έργο τέχνης κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 16 του Συντάγματος». Όπως, όμως προαναφέρθηκε, τα έντυπα που περιέχουν κατά κύριο λόγο έργα τέχνης εξαιρούνται από την κατάσχεση, με την οποία εξομοιώνεται και κάθε άλλος τρόπος παρεμπόδισης της κυκλοφορίας εντύπου και στην οποία υπόκεινται κατ' εξαίρεση τα έντυπα εν γένει κατά το άρθρο 14 § 3 του Συντάγματος.

Για όλους τους παραπάνω λόγους το δικαστήριο απέρριψε τις αιτήσεις. Το σημαντικό δε σημείο που μας ενδιαφέρει εν προκειμένω, όσον αφορά τη συρροή, είναι, όπως φαίνεται και από την προηγούμενη ανάπτυξη, το ότι το δικαστήριο εφάρμοσε την διάταξη του άρθρου 16 για την ελευθερία της τέχνης και όχι αυτή του άρθρου 14 για την ελευθερία του τύπου. Το βιβλίο του συγγραφέα θεωρήθηκε λογοτέχνημα και επομένως δεν εφαρμόζονται σε αυτό οι ειδικοί περιορισμοί που προβλέπονται στο άρθρο 14 και οι οποίοι επιτρέπουν την κατάσχεση, αλλά αντιθέτως εφαρμόζεται το άρθρο 16, το οποίο δεν περιέχει κάποιο περιορισμό.

(β) Υπόθεση ταινίας “Ο τελευταίος πειρασμός”²²

²² Μ. Πρ. Αθ. 17115/1988

Σε αντίθεση με την προηγούμενη απόφαση, το Μ.Πρ.ΑΘ. εδώ έκανε δεκτό το αίτημα των αιτούντων και διέταξε να απαγορευτεί η εισαγωγή και διάθεση της κινηματογραφικής ταινίας «Ο Τελευταίος Πειρασμός» του Μάρτιν Σκορτσέζε και η προβολή της από τους κινηματογράφους. Επίσης διέταξε την κατάσχεση της ταινίας. Τα άρθρα, τα οποία εξετάστηκαν και τα οποία μας ενδιαφέρουν από πλευράς συρροής είναι τα εξής: το άρθρο 5 για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, το άρθρο 13 για την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, τα άρθρα 14 και 15 για την πνευματική ελευθερία και την ελευθερία του στοχασμού, αλλά και το άρθρο 106 § 2 που ορίζει ότι «η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας...». Με τις διατάξεις αυτές προσδιορίζεται η έκταση και το βάθος της προσωπικότητας και οι κύριες εκφάνσεις της, με βάθος την ανθρώπινη αξία και το απαραβίαστο αυτής. Η απόφαση τονίζει ότι έκφανση της προσωπικότητας που πρέπει να προστατεύεται από κάθε προσβολή είναι και το θρησκευτικό συναίσθημα.

Το δικαστήριο κατέληξε στο ότι έστω και αν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, κίνητρο του δημιουργού υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία, αυτή ναι μεν προστατεύεται συνταγματικά, όχι όμως πέρα από το όριο προσβολής άλλου εννόμου αγαθού, όπως το θρησκευτικό συναίσθημα των άλλων που, ως επί μέρους εκδήλωση της θρησκευτικής ελευθερίας εξίσου προστατεύεται. Έτσι λοιπόν έκρινε ότι η διάθεση και προβολή της ταινίας αυτής βρίσκονται έξω από τα πλαίσια προστασίας των συρρεόντων δικαιωμάτων της πνευματικής ελευθερίας, της οικονομικής ελευθερίας αλλά και της θρησκευτικής ελευθερίας.

(ii) Δικαίωμα του συνέρχεσθαι και σενεταιρίζεσθαι

Υπόθεση “Ε.Σ.Ε.Σ.Β.Η.”²³

Στην υπόθεση υπόθεση αυτή οι αιτούντες ζητούσαν από το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών να αναγνωρισθεί και να εγγραφεί στο δημόσιο βιβλίο σωματείων, που τηρείται στο δικαστήριο αυτό, το υπό σύσταση σωματείο με έδρα την Αθήνα και επωνυμία «Ε.Σ.Ε.Σ.Β.Η.». Κατά το άρθρο 5 του καταστατικού, μέλος του σωματείου μπορεί να εγγραφεί κάθε σπουδαστής προερχόμενος εκ της Βορείου Ηπείρου, υποχρεωτικά αποδεδειγμένης ελληνικής καταγωγής, ο οποίος

²³ Πολ.πρωτ. Αθ. 3518/1993

σπουδάζει στην Ελλάδα. Συνεπώς τα μέλη του Δ.Σ. του σωματείου, μπορούν κατά το καταστατικό, να είναι Αλβανοί υπήκοοι. Το ζήτημα λοιπόν, το οποίο μεταξύ άλλων εξέτασε το δικαστήριο, ήταν το αν μπορούν να συμμετέχουν στη διοίκηση του σωματείου, στο οποίο είναι μέλη, Αλβανοί υπήκοοι, ενόψει και του άρθρου 12 του Συντάγματος. Τα άρθρα που μας ενδιαφέρουν σε αυτή την υπόθεση και από πλευράς συρροής και τα οποία θα εξετάσουμε, είναι το άρθρο 12 Συντ. (δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι), το άρθρο 5 § 1 Συντ. (ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας) και τα άρθρα 11, 14 και 16 της Σύμβασης της Ρώμης της 4.11.50 «για την προάσπιση των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών».

Ξεκινώντας, το άρθρο 12 του Σ κατοχυρώνει για τους Έλληνες το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι («Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους...»). Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξής συλλογιστική του Μονομελούς Πρωτοδικείου: Κατά τη διάταξη του άρθρου 25 του Συντ. «τα δικαιώματα του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου... τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους». Αυτή η «εγγύηση», κατά το δικαστήριο, παρέχεται στην έκταση του άρθρου 5 § 2 του Συντ., δηλαδή «... χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας, και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων». Το δικαστήριο με αυτό τον τρόπο καταλήγει στο ότι, «ενώ καταρχήν φαίνεται ότι η συνταγματική προστασία του άρθρου 12 παρέχεται μόνο στους Έλληνες, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, σε όλες τις μορφές, συνεπώς και το δικαίωμα συμμετοχής στη διοίκηση ενός σωματείου, κατοχυρώνεται και για τους αλλοδαπούς, υπό τους όρους του άρθρου 12 του Σ («... τηρώντας τους νόμους...») ». Παρατηρούμε σε αυτό το σημείο την διαφορετική άποψη μέρους της θεωρίας, η οποία αναπτύχθηκε εκτενώς παραπάνω υπό Β' Μέρος, ΙΧ.

Συνεχίζοντας τη σκέψη του, το Πρωτοδικείο εξέτασε την Σύμβαση της Ρώμης της 4.11.50 «δια την προάσπισιν των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών», η οποία επικυρώθηκε με το ν.δ. 53/74 και αποτελεί, κατά τη διάταξη του άρθρου 28 § 1 του Συντ., αναπόσπαστο μέρος του Ελληνικού Δικαίου και υπερισχύει κάθε αντίθετης διάταξης. Σύμφωνα λοιπόν με το δικαστήριο «από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 11, 14 και 16 της πιο πάνω Συμβάσεως, προκύπτει ότι με αυτές καθιερώνεται ρητά η ισότητα στην απόλαυση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, χωρίς καμία διάκριση, ούτε λόγω εθνικής

προελεύσεως. Οι μόνοι περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν, μπορούν να αναφέρονται στην πολιτική δραστηριότητα των ξένων (άρθρο 16) ή να αποτελούν αναγκαία μέτρα για την εθνική και δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της υγείας και της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων». Συνεπώς, μόνο μέσα σ' αυτά τα πλαίσια θα μπορούσε να περιοριστεί η άσκηση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι επί των αλλοδαπών βάσει του άρθρου 107 ΕισΝΑΚ, που, όπως αναφέρθηκε είναι διάταξη μικρότερης τυπικής ισχύος από τις αντίστοιχες της Συμβάσεως της Ρώμης και υποχωρεί έναντι αυτών .

Καταλήγουμε λοιπόν, σύμφωνα με την παραπάνω συλλογιστική πορεία, στο ότι είναι επιτρεπτή η συμμετοχή αλλοδαπών στη διοίκηση σωματείου, του οποίου δημοσιογράφων από τη συμμετοχή τους ή μη στις αντίστοιχες Ενώσεις Συντακτών ημερησίων εφημερίδων έχει καταργηθεί με το άρθρο 31 § 1 του Ν. 1264/1982 «Για τον εκδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού Κινήματος και την κατοχύρωση των Συνδικαλιστικών Ελευθεριών». Επομένως από τη δημοσίευση του νέου αυτού νόμου δεν αποτελεί προϋπόθεση, για να ασφαλισθεί ένας δημοσιογράφος στον Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π., να είναι μέλος ή, προκειμένου για συνταξιούχο, να υπήρξε μέλος της αντίστοιχης Ένωσης Συντακτών ούτε τίθεται θέμα αντισυνταγματικότητας του α.ν. 248/1967.

Ο ΑΠ έκανε έτσι δεκτή την αίτηση αναιρέσεως, κρίνοντας ότι ο αποκλεισμός από την υπαγωγή στην ασφάλιση επικουρικού ασφαλιστικού ταμείου, κατηγοριών του δημοσιογραφικού τομέα που δεν έχουν ενταχθεί σε δημοσιογραφικές οργανώσεις αντίκειται, όχι μόνο στο άρθρο 12 § 1, αλλά και στο άρθρο 22 § 5 του Συντ.. Οι δύο αυτές συνταγματικές διατάξεις συρρέουν.

(iii) Αρχή της ισότητας- Δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας

Υπόθεση Δρομοκαϊτείου²⁴

Με απόφαση του Γ' Τμήματος του ΣΤΕ, παραπέμφθηκε προς επίλυση στην Ολομέλεια το γενικότερης σημασίας ζήτημα που ανέκυψε ως προς την τυχόν αντίθεση προς το Σύνταγμα (άρθρα 4 και 20) του άρθρου 22 § 4 του ν. 1868/1989 και του άρθρου 4 § 1α του ν. 2479/1997, με τα οποία εισάγεται υπέρ του Δημοσίου ευνοϊκή μεταχείριση έναντι των ιδιωτών διαδίκων όσον αφορά στην διάρκεια της αναστολής των εις βάρος τους προθεσμιών κατά την διάρκεια των

²⁴ ΣΤΕ 2807/2002

δικαστικών διακοπών. Συγκεκριμένα ο Κώδικας περί δικών του Δημοσίου, προβλέπει ότι σε όλες τις δίκες του Δημοσίου δεν τρέχει καμία προθεσμία εις βάρος αυτού κατά τη διάρκεια των δικαστικών διακοπών, οι οποίες, κατά το άρθρο 11 § 2 του Ν. 1756/1988, αρχίζουν την 1η Ιουλίου και λήγουν την 15η Σεπτεμβρίου. Με το άρθρο 22 § 4 του Ν. 1868/1989 ορίστηκε ότι η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 11, η οποία ίσχυε αρχικά μόνο για τις πολιτικές δίκες, και όχι για τα ενώπιον του ΣτΕ ασκούμενα ένδικα μέσα και βοηθήματα, εφαρμόζεται και στις υποθέσεις δικαιοδοσίας του ΣτΕ. Τέλος, με το άρθρο 4 § 1α του Ν. 2479/1997 ορίζεται ότι «Οι προθεσμίες για την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων και μέσων ενώπιον του ΣτΕ αναστέλλονται για το χρονικό διάστημα από της 1ης έως 31ης Αυγούστου...».

Το σκεπτικό του δικαστηρίου ήταν το εξής: στο άρθρο 4 § 1 του Συντ. προβλέπεται ότι: «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», ενώ στο άρθρο 20 § 1 του Συντ. ότι: «Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντα του όπως νόμος ορίζει». Η Ολ. ΣτΕ τόνισε στην απόφαση της ότι κατά την έννοια των παραπάνω διατάξεων, η αρχή της ισότητας των διαδίκων, συνιστά ειδική εκδήλωση της αρχής της ισότητας και επιβάλλει την ίση μεταχείριση των διαδίκων από τους δικονομικούς νόμους που προσδιορίζουν τους όρους ασκήσεως του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας. Επομένως, διατάξεις δικονομικών νόμων με τις οποίες αναγνωρίζεται υπέρ ενός διαδίκου ευνοϊκή μεταχείριση, με αποτέλεσμα να τίθεται αυτός σε θέση πλεονεκτικότερη εκείνης του άλλου διαδίκου, είναι ανίσχυρες ως αντικείμενες στην αρχή της δικονομικής ισότητας των διαδίκων, όπως αυτή συνάγεται από τις παρατεθείσες διατάξεις του Συντάγματος, οι οποίες και συρρέουν φαινομενικά.

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συρροή θεμελιωδών δικαιωμάτων συντρέχει, όταν μια συμπεριφορά ενός προσώπου καλύπτεται από το περιεχόμενο περισσότερων θεμελιωδών δικαιωμάτων, φαινόμενο όχι σπάνιο, αφού στην καθημερινή ζωή ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις για τις οποίες μπορεί να γίνει επίκληση μίας μόνο ατομικής ελευθερίας. Ιδιαίτερο πρόβλημα δημιουργείται σε περίπτωση που τα διασταυρούμενα δικαιώματα τα οποία εμπίπτουν σε μια ανθρώπινη δραστηριότητα, αποτελούν αντικείμενο διαφορετικής έκτασης περιορισμών. Οι διατυπωθείσες απόψεις επί του θέματος είναι πολλές και έχουν απασχολήσει τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία. Ενόψει του ότι η εφαρμογή της μίας ή της άλλης διατάξεως είναι δυνατόν να συνεπάγεται διαφοροποιήσεις ως προς τη συνταγματική προστασία, η διαζευκτική τοποθέτηση δεν είναι πάντα ορθή. Η συνθετική ερμηνεία, εμφανίζεται σε αυτή την περίπτωση ως η πλέον κατάλληλη για την παροχή όσο το δυνατόν μεγαλύτερης συνταγματικής προστασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Συρροή συνταγματικών Δικαιωμάτων

Σπάνιες είναι οι περιπτώσεις όπου μία ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί να υπαχθεί στο προστατευτικό πεδίο μίας και μόνης διάταξης. Εμφανίζεται έτσι το ζήτημα της συρροής των συνταγματικών δικαιωμάτων, όπου ένα και το αυτό «πραγματικό» ρυθμίζεται με περισσότερα δικαιώματα. Έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις για το πώς πρέπει να αντιμετωπίζεται το ζήτημα αυτό, ενώ έχει απασχολήσει και την ελληνική νομολογία. Η μελέτη αποφάσεων των ελληνικών δικαστηρίων έδειξε πως η ελληνική νομολογία δεν αντιμετωπίζει το ζήτημα διαζευκτικά. Αντίθετα συνθέτει τις περισσότερες συνταγματικές ρυθμίσεις σε μια ενιαία ρύθμιση καθώς είναι βέβαιο πως με μια συνθετική ερμηνεία επιτυγχάνεται μεγαλύτερη προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

SUMMARY

Confluence of Constitutional Rights

The cases, where human behavior can be enlisted in the protective field of only one provision, are rare. The issue of confluent constitutional rights therefore emerges when a human action can be regulated by more than one constitutional rights. A lot of opinions about how this matter should be faced have been stated while it has also occupied the Greek case law. The study of judgments of Greek courts has showed that Greek case law does not face the question disjunctive. On the contrary composes most constitutional regulations in one single regulation while it is certain that the best protection of human rights can be achieved by a compound interpretation.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΗΜΜΑΤΩΝ

<u>Αληθής συρροή</u>	<u>Real confluence</u>
<u>Άρειος Πάγος</u>	<u>Supreme Court of Appeal</u>
<u>Αρχή «in dubio pro libertate»</u>	<u>Principle «in dubio pro libertate»</u>
<u>Αρχή της ειδικότητας</u>	<u>Principle of speciality</u>
<u>Δικαίωμα</u>	<u>Right</u>
<u>Εφαρμογή δικαιωμάτων</u>	<u>Implemental of rights</u>
<u>Θεμελιώδη δικαιώματα</u>	<u>Fundamental rights</u>
<u>Περιορισμός</u>	<u>Restriction</u>
<u>Συνθετική ερμηνεία</u>	<u>Compound interpretation</u>
<u>Σύνταγμα</u>	<u>Constitute</u>
<u>Συνταγματικά δικαιώματα</u>	<u>Constitutional rights</u>
<u>Συνταγματική προστασία</u>	<u>Constitutional protection</u>
<u>Συρροή δικαιωμάτων</u>	<u>Confluence of rights</u>
<u>Φαινομενική συρροή</u>	<u>Ostensible confluence</u>

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

- ΥΠΟΘΕΣΗ Μ. ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗ –«ΜΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΑΝΤΙΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ» - Μ.Πρ.Αθ. 5208/2000
- ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΑΙΝΙΑΣ «Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ –Μ.Πρ.Αθ. 17115/1988
- ΥΠΟΘΕΣΗ «Ε.Σ.Ε.Σ.Β.Η. – Πολ.Πρωτ.Α.θ. 3518/1993
- ΥΠΟΘΕΣΗ ΔΡΟΜΟΚΑΙΤΕΙΟΥ – ΣΤε 2807/2002

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλιβιζάτου Κ. Νίκου, Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία, Τεύχος Α', 1821-1941, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981
- Γεωργόπουλου Κ., Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, ΔΣΑ, 3^η Έκδοση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991
- Δαγτόγλου Π. Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α', 2^η αναθεωρημένη έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2005
- Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος Γ'- Ημίτονος Ι, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005
- Δημητρόπουλου Ανδρέα, Η συνταγματική προστασία του ανθρώπου από την ιδιωτική εξουσία. Συμβολή στο «πρόβλημα της τριτενέργειας» 1981/82
- Κοιμτζογλου Ελ. Ι., Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου, Γ' Έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2003
- Μάνεση Ι. Αριστόβουλου, Συνταγματικά δικαιώματα, α' Ατομικές Ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ' έκδοση, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1982
- Μπαλή, Γενικά Αρχαί του Αστικού Δικαίου, Έκδοση 8^η , 1961
- Πουλή Παν., Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου και Θεσμών, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2001
- Ράικου Γ. Αθανασίου, Συνταγματικό Δίκαιο-Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2^{ος} Τόμος, 2^η Έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002
- Σαρμά Ι., Η συνταγματικά νομολογία, ΕΣ.
- Τσάτσου Θ. Δημήτρη, Συνταγματικό Δίκαιο-Θεμελιώδη Δικαιώματα, Τόμος Γ', Ι Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1988
- Χρυσόγονου Χ. Κώστα, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2^η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- [http:// lawdb.intrasoftnet.com](http://lawdb.intrasoftnet.com)
- www.dsanet.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

(α) 5208/2000 ΜΠΡ ΑΘ

Α ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ/2000 (1), ΤΟΣ/2000 (572)

Προσβολή προσωπικότητας. Έννοια και στοιχεία προσωπικότητας. Το θρησκευτικό συναίσθημα ως στοιχείο της προσωπικότητας. Συνταγματική προστασία της αξίας του ανθρώπου. Ελευθεροτυπία. Ειδικοί περιορισμοί της ελευθερίας του τύπου, κατά το Σύνταγμα. Άσεμνα δημοσιεύματα. Έννοια. Ελευθερία της τέχνης. Μη εφαρμογή των περιορισμών που ισχύουν για τον τύπο στα έργα τέχνης. Περίπτωση λογοτεχνικού βιβλίου που θεωρήθηκε ότι καθυβρίζει τη χριστιανική θρησκεία. Κρίση ότι δεν προκύπτει κακόβουλη πρόθεση του συγγραφέα για κάτι τέτοιο και συνεπώς δεν επέρχεται προσβολή προσωπικότητας των αιτούντων ορθοδόξων χριστιανών. Απαγόρευση της κατάσχεσης του βιβλίου (ως έργου τέχνης) ακόμη και αν το περιεχόμενο του κριθεί άσεμνο. Απόρριψη της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων.

Πολιτική δικονομία. Νομιμοποίηση για άσκηση της εν λόγω αιτήσεως. Δεν νομιμοποιείται Ιερά Μονή (νόμιμο πρόσωπο δημοσίου δικαίου) για άσκηση της αιτήσεως διότι η προσβολή της πίστης από το περιεχόμενο του βιβλίου προϋποθέτει φυσικά πρόσωπα.

Παρέμβαση. Απόρριψη της πρόσθετης παρεμβάσεως νομικών προσώπων (σωματείων με σκοπό την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την καλλιτεχνική και πνευματική ελευθερία) λόγω ελλείψεως εννόμου συμφέροντος.

Αριθμός αποφάσεως <<<5208/2000>>

ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ <<ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ>> ΑΘΗΝΩΝ

Δικαστής: Ειρήνη Καλού, Πρόεδρος Πρωτοδικών Δικηγόροι: Κ. Δερνιτσιώτης, Γ. Στεφανάκης, Θ. Τρικούκης, Β. Μίντζηρας, Α. Στεφανάκης, Π. Σταυριανάκης, Στ. Τσιμισιρής, Γ. Σωτηρέλης, Ε. Φιλιπποπούλου, Α. Ξενικάκης.

Κατά το άρθρο 57 εδ. α' ΑΚ "όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητα του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον". Η προσωπικότητα περιλαμβάνει κάθε αγαθό που συνδέεται στενά με το πρόσωπο, ως ύπαρξη φυσική, ηθική, κοινωνική και πνευματική, όπως είναι η τιμή, η υπόληψη, η ελευθερία, κ.α. (Ολ. Α.Π. 13/1999, Ελλ Δ/νη 40, 752) . Μεταξύ των διαφόρων εκδηλώσεων του δικαιώματος της προσωπικότητας, το οποίο είναι ενιαίο, περιλαμβάνεται η ψυχική υπόσταση του

προσώπου, δηλαδή ο ψυχικός και συναισθηματικός του κόσμος (Α. Γεωργιάδη Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, έκδ. 1996, παρ. 186, σελ. 86). Επομένως, το θρησκευτικό συναίσθημα, όπως κάθε συναίσθημα, αφορά και αναφέρεται στην προσωπικότητα και ειδικότερα στην ψυχική υπόσταση του προσώπου, το συναίσθημα δε αυτό πλήττεται όταν καθυβρίζεται το θρήσκευμα και κάθε τι που αφορά αυτό. Εξάλλου, η προσωπικότητα του ανθρώπου προστατεύεται και από σειρά διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος, ως προς τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες. Οι διατάξεις αυτές και οι αντίστοιχες διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου τελούν μεταξύ τους σε εσωτερική λογική και νομική ενότητα, οπότε, βάσει τις θεωρίας των αντανεκλαστικών επενεργειών στην περιοχή του ιδιωτικού δικαίου, των ατομικών δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών που θεσπίζονται από το Σύνταγμα, η νομική σημασία των συνταγματικών αυτών δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν εξαντλείται στις μεταξύ του κράτους, ως πολιτειακής εξουσίας και των πολιτών σχέσεις αλλά επεκτείνεται και στις μεταξύ των πολιτών σχέσεις ως υποκειμένων ιδιωτικού δικαίου (Γ. Πλαγιανάκου "Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας" σελ. 165 και εκεί παραπομπές). Έτσι με το άρθρο 2 του Συντάγματος διακηρύσσεται, ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας, υπό την έννοια ότι η πολιτεία οφείλει να σέβεται την αξία του ανθρώπου, ως ατόμου και μέλους του κοινωνικού συνόλου αλλά και να την προστατεύει, δηλ. να μεριμνά για την αποτροπή της προσβολής της, εκ μέρους των φορέων της εξουσίας αλλά και εκ μέρους ιδιωτών (Αρ. Μάνεση : "Ατομικές Ελευθερίες", έκδ. 1982, σελ. 110). Με βάση την κεντρική αυτή αντίληψη για την αξία του ανθρώπου, έχουν περιληφθεί στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος υπό τον τίτλο Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα, μεταξύ των άλλων, οι διατάξεις του άρθρου 5 για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, του άρθρου 13 για την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, του άρθρου 14 για την ελευθερία της έκφρασης της γνώμης και διαδόσεως των στοχασμών μέσω του τύπου και του άρθρου 16 για την ελευθερία της τέχνης. Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος, καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, έγγραφα και διά μέσου του τύπου τους στοχασμούς του, τηρώντας τους νόμους του κράτους, ενώ κατά το άρθρο 10 της Σύμβασης της Ρώμης "Περί Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των θεμελιωδών Ελευθεριών (ν.δ. 53/74), το οποίο σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος, αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού δικαίου και υπερισχύει

κάθε αντίθετης διάταξης νόμου, "παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως". Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης, ως και την ελευθερία λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το άρθρο 14 του Συντάγματος θεμελιώνει και προασπίζει το αναφαίρετο δικαίωμα κάθε πολίτη να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του και τους στοχασμούς του. Η κατοχύρωση του δικαιώματος αυτού αποτελεί εξειδίκευση του θεμελιώδους δικαιώματος του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Έκφραση της γνώμης και στοχασμών είναι η με οποιοδήποτε τρόπο εξωτερίκευση τους. Το Σύνταγμα απαριθμεί ενδεικτικά την προφορική, τη γραπτή και μέσω του τύπου έκφραση γνώμης δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην τελευταία, αφού στην παρ. 2 του άρθρου 14 η ελευθερία του τύπου κατοχυρώνεται και ως θεσμική εγγύηση. Πέρα δηλαδή από το ατομικό δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης μέσω του τύπου (αρθρ. 14 παρ. 1), κατοχυρώνεται η ελευθεροτυπία ως θεσμός, με αποτέλεσμα να προστατεύονται συνταγματικά όχι μόνο οι συγκεκριμένοι σε δεδομένο χρόνο φορείς αλλά οι σκοποί και εν γένει αποστολή του θεσμού αυτού, που με αυτόν τον τρόπο αναγορεύονται σε συνταγματικά προστατευόμενο δημόσιο συμφέρον. Στο πλαίσιο του άρθρου 14 επιτρέπονται γενικοί και ειδικοί περιορισμοί της ελευθερίας του τύπου στο βαθμό και στο μέτρο προστασίας άλλων έννομων αγαθών χωρίς όμως να θίγεται ο πυρήνας της προστασίας του τύπου. Όσον αφορά τον περιορισμό που απορρέει από την επιφύλαξη νόμου, ο συνταγματικός νομοθέτης εννοεί προφανώς νόμος με τον οποίο κατά τρόπο γενικό, αντικειμενικό και απρόσωπο με βάση την αρχή της αναλογικότητας και χωρίς να θίγεται ο απαραβίαστος πυρήνας της ελευθερίας του τύπου, προστατεύονται ή κατοχυρώνονται άλλα συνταγματικώς προστατευόμενα αγαθά, όπως λόγου χάριν εκφάνσεις ή εκδηλώσεις της προσωπικότητας του ατόμου, ο ιδιωτικός βίος, η εικόνα, η φήμη κ.ο.κ. Πέραν του γενικού περιορισμού από το νόμο, το ισχύον Σύνταγμα περιέχει και ένα μακρύ κατάλογο ειδικών περιορισμών που αφορούν αποκλειστικά τον τύπο. Ειδικοί περιορισμοί της ελευθερίας του τύπου είναι εκείνοι που προχωρούν πέρα από τους περιορισμούς των γενικών νόμων και αφορούν ειδικά τον τύπο. Τέτοιοι ειδικοί περιορισμοί δεν μπορούν να θεσπιστούν από τον κοινό νομοθέτη ούτε να εφαρμοστούν από το δικαστή παρά μόνο στις περιπτώσεις και στο μέτρο που επιτρέπονται από το Σύνταγμα. Η σπουδαιότερη

ομάδα ειδικών περιορισμών της ελευθερίας του τύπου αναφέρεται στην "κατ' εξαίρεση" επιτρεπόμενη σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 3 του Συντάγματος κατάσχεση "παραγγελία του εισαγγελέως μετά την κυκλοφορία". Η διατύπωση του ισχύοντος Συντάγματος ("εφημερίδων και άλλων εντύπων") δεν αφήνει καμία αμφιβολία ότι περιλαμβάνει όλα τα έντυπα και δεν επιτρέπει καμία διαφοροποίηση. Η δυνατότητα της κατασχέσεως υπόκειται όμως σε χρονικούς, αντικειμενικούς και διαδικαστικούς όρους. Ο χρονικός όρος της και' εξαίρεση επιτρεπόμενης κατασχέσεως είναι ότι αυτή επιτρέπεται μόνο μετά την κυκλοφορία. Ένα έντυπο θεωρείται ότι κυκλοφόρησε από τη στιγμή που έγινε "δημόσιο" δηλαδή προσιτό στο κοινό ("δημοσίευση"). Αντικειμενικοί όροι είναι οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες κατά την αποκλειστική απαρίθμηση του άρθρου 14 παρ. 3 του Συντάγματος, επιτρέπεται μετά την κυκλοφορία η κατάσχεση εντύπων, ειδικότερα δε η μετά την κυκλοφορία κατάσχεση εντύπων επιτρέπεται κατ' εξαίρεση στις εξής περιπτώσεις : αα) "Ένεκα προσβολής της χριστιανικής και πάσης άλλης γνωστής θρησκείας". Η έννοια της προσβολής θρησκείας στο άρθρο 14 παρ. 3 υποπαρ. 2 είναι παρόμοια με την "καθύβριση θρησκείας" στο άρθρο 199 του Ποινικού Κώδικα. Η καθύβριση της θρησκείας δύναται να γίνει αμέσως ή εμμέσως, εγγράφως, προφορικώς ή έργω με βάνουση και χυδαία έκφραση ή πράξη, αφορώσα στα δόγματα, έθιμα ή τα της λατρείας των πιστών σύμβολα και σκεύη (Α.Π. 928/1984, ΠΧρ. ΛΕ, 134), απαιτείται δε δόλος άμεσος, ο οποίος περιλαμβάνει τη συνείδηση ότι η καθύβριση κατευθύνεται κατά της Ορθοδόξου Εκκλησίας ή ετέρας ανεκτής και την αντίστοιχη θέληση, 2) τη συνείδηση της δημοσίας τελέσεως και 3) τη συνείδηση του υβριστικού χαρακτήρος της εκδηλώσεως, καθώς και κακόβουλος ενέργεια συνιστάμενη στο ότι η πράξη του υπαιτίου σκοπεί απ' ευθείας την καθύβριση της θρησκείας και ότι αυτός στην πράξη αυτή αναζητεί την ικανοποίηση του (ΑΠ 928/1984, ο.π., ΑΠ 1869/1984). ββ) "Ένεκα προσβολής του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας", γγ) "Ένεκα δημοσιεύματος, το οποίο αποκαλύπτει πληροφορίας περί την σύνθεσιν, εξοπλισμόν και διάταξιν των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωσιν της χώρας", δδ) Ένεκα δημοσιεύματος ... το οποίο σκοπεί εις την βιαίαν ανατροπήν του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους", εε) Ένεκα ασέμνων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανώς την δημοσίαν αιδών, κατά τας υπό του νόμου οριζόμενας περιπτώσεις". Την έννοια του "ασέμνου" ορίζει το άρθρο 30 του νόμου 5060/1931, σύμφωνα με το οποίο "άσεμνα ... είναι

τα χειρόγραφα, έντυπα, εικόνες και λοιπά αντικείμενα, οσάκις, συμφώνως προς το κοινό αίσθημα προσβάλλωσι την αιδῶ". Πότε συμβαίνει αυτό ποικίλλει κατά τόπο και χρόνο καθώς και κατά το πρόσωπο του αποδέκτη και τη φύση του εντύπου. Ο ίδιος ο νόμος ορίζει ότι "δεν θεωρείται άσεμνον το έργον τέχνης ή επιστήμης, πλην καθ' ην περίπτωσηιν προσφέρεται προς πώλησιν, πωλείται ή παρέχεται ειδικῶς εις πρόσωπα ηλικίας κάτω των 18 ετών και προς σκοπούς άλλους εκτός της σπουδῆς". Πρέπει να παρατηρηθεί, όμως εδώ ότι η εξαίρεση των έργων τέχνης και επιστήμης επιβάλλεται απευθείας από το ίδιο το Σύνταγμα (άρθρο 16 παρ. 1). Εκτός από τις αναφερόμενες στο Σύνταγμα τέσσερις περιπτώσεις, κατάσχεση δεν μπορεί να επιβληθεί για καμιά άλλη περίπτωση. Το Σύνταγμα επιτρέπει την μετά την κυκλοφορία κατάσχεση του εντύπου μόνο υπό τους αναφερόμενους στο άρθρο αυτό αυστηρούς διαδικαστικούς όρους που διασφαλίζουν πλήρη δικαστικό έλεγχο του συνταγματικῶς θεμιτού της κατασχέσεως και ταχεία άρση της εκκρεμότητος. Οι πιο πάνω ειδικοί περιορισμοί, όπως αναφέρεται ειδικότερα παρακάτω, δεν ισχύουν για τα έντυπα που είναι συγχρόνως και έργα τέχνης, ή επιστήμης, γιατί η προστασία της τέχνης και της επιστήμης από το άρθρο 16 παρ. 1 του Συντάγματος δεν υπόκειται σε ειδικούς περιορισμούς (Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α*, 1991, παρ. 754 έως 766, σελ. 522 επ., Γιάννη Καράκωστα. Το Δίκαιο των ΜΜΕ, σελ. 21-22) .

Με τις κρινόμενες από 10-3-2000, 10-3-2000 και 24-3-2000, αντίστοιχα αιτήσεις ... επικαλούνται οι αιτούντες κατά το ουσιώδες μέρος των αιτήσεων αυτών, ότι ο καθού Δ-Μ Α. ως συγγραφέας συνέγραψε βιβλίο, αισχρού και άσεμνου περιεχομένου, με τον τίτλο "Μη Γυναικείο αντιμυθιστόρημα", το οποίο εξέδωσε και έθεσε σε κυκλοφορία σε όλη την επικράτεια ο καθού Α.Κ. σύμφωνα με την πρώτη αίτηση και η ανώνυμη εταιρία (... Α.Ε.) σύμφωνα με τις λοιπές αιτήσεις, με τις παρατιθέμενες στις αιτήσεις περικοπές του οποίου, πορνογραφικού περιεχομένου, καθυβρίζεται δημόσια και κακόβουλα η Χριστιανική θρησκεία στο πρόσωπο του Θεού, του Ιησού Χριστού, των Αποστόλων και των Αγίων που μνημονεύονται στο ως άνω βιβλίο και προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα και η πίστη των αιτούντων, ως μελών της Ανατολικής Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας και επομένως η προσωπικότητά τους. Με βάση το ιστορικό αυτό, και μετά από παραδεκτό περιορισμό, με προφορική δήλωση των υπό στοιχ. Α1 αιτούντων στο ακροατήριο, του αιτήματος της πρώτης αιτήσεως ως προς το περι

κατασχέσεως αίτημα της, ζητείται, λόγω του κατεπείγοντος, ενόψει του ότι, σύμφωνα με την τρίτη αίτηση, με την παρουσίαση του ως άνω βιβλίου και τη θέση του σε κυκλοφορία προκλήθηκαν έντονες διαμαρτυρίες και αναταραχή, να ρυθμιστεί προσωρινά η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί με τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων και συγκεκριμένα: Να απαγορευτεί προσωρινά στους καθών η κυκλοφορία και διάθεση του ως άνω βιβλίου, να υποχρεωθούν προσωρινά αυτοί ν' αποσύρουν από την κυκλοφορία το εν λόγω βιβλίο και ν' απειληθεί κατά των καθών χρηματική ποινή καθώς και προσωπική κράτηση κατά των καθών φυσικών προσώπων, ως μέσον αναγκαστικής εκτελέσεως της αποφάσεως που θα εκδοθεί. Με τέτοιο περιεχόμενο και αιτήματα οι κρινόμενες αιτήσεις, οι οποίες συνεκδικάζονται λόγω της μεταξύ τους συνάφειας, αρμοδίως εισάγονται για να συζητηθούν ενώπιον αυτού του Δικαστηρίου που δικάζει κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (άρθρα 686 επ., Κ.Πολ.Δ.), είναι δε νόμιμες, μόνον οι πρώτη και τρίτη απ' αυτές, στις οποίες οι αιτούντες είναι φυσικά πρόσωπα, στηριζόμενες στις διατάξεις των άρθρων 57 ΑΚ, 14 παρ. 3 του Συντάγματος, 731, 732, 947 Κ.Πολ.Δ. και πρέπει να ερευνηθούν περαιτέρω κατ' ουσίαν. Η δεύτερη, όμως, από τις παραπάνω αιτήσεις, στις οποίες αιτούσα είναι η Ιερά Μονή ... η οποία είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, πρέπει να απορριφθεί ως μη νόμιμη, ενόψει του ότι ναι μεν τα νομικά πρόσωπα απολαμβάνουν της προστασίας της προσωπικότητας, όχι όμως, κατά το άρθρο 62 ΑΚ και στις σχέσεις που προϋποθέτουν ιδιότητα φυσικού προσώπου, όπως στην προκειμένη περίπτωση, κατά την οποία σύμφωνα με τα εκτιθέμενα στην αίτηση αυτή το υβριστικό και πορνογραφικό περιεχόμενο του ως άνω βιβλίου προσβάλλει την πίστη της αιτούσας Ιεράς Μονής, στο πρόσωπο του Ιδρυτή της Εκκλησίας μας Ιησού Χριστού, αλλά και των μαθητών του και Αγίων που αναφέρονται στις προαναφερόμενες περικοπές του βιβλίου, η οποία (πίστη) προϋποθέτει ιδιότητα φυσικού προσώπου (Γιαννόπουλου, Γενικές Αρχές, κάτω από το άρθρο 62 Γεωργιάδη - Σταθόπουλου, Γενικές Αρχές, κάτω από το άρθρο 62, Σημαντήρα, Γενικές Αρχές, σελ. 248) ενώ περαιτέρω το δίκαιο δεν αναγνωρίζει δικαίωμα του νομικού προσώπου για την άσκηση ατομικών αγωγών των μελών του, στις οποίες νομιμοποιούνται κατ' αρχήν μόνο τα μέλη αυτού ατομικά (Αν. Τούση, Γενικές Αρχές, σελ. 242, σημ. 25), ώστε να νομιμοποιείται η αιτούσα Ιερά Μονή στην άσκηση της κρινόμενης αιτήσεως λόγω βάνουσης προσβολής που σύμφωνα με τα εκτιθέμενα στην εν λόγω αίτηση υπέστη το

σύνολο της αδελφότητας της Ιεράς αυτής Μονής. Τα δικαστικά έξοδα των διαδικών καθόσον αφορά την αίτηση αυτή πρέπει να συμψηφιστούν μεταξύ των διαδικών λόγω εύλογης αμφιβολίας της αιτούσας για την έκβαση της δίκης (αρθρ. 179 ΚΠολΔ).

Από τη διάταξη του άρθρου 80 ΚΠολΔ με την οποία ορίζεται ότι "Αν σε δίκη που εκκρεμεί μεταξύ άλλων, τρίτος έχει έννομο συμφέρον να νικήσει κάποιος διάδικος, έχει δικαίωμα, ως την έκδοση αμετάκλητης απόφασης να ασκήσει πρόσθετη παρέμβαση για να υποστηρίξει το διάδικο αυτό" προκύπτει ότι απαραίτητη προϋπόθεση της προσθέτου παρεμβάσεως είναι η ύπαρξη στον παρεμβαίνοντα τρίτο του ειδικού εννόμου συμφέροντος να αποβεί η μεταξύ άλλων εκκρεμής δίκη υπέρ του αρχικού διαδίκου για τον οποίο παρεμβαίνει. Ειδικότερα, το έννομο συμφέρον προς άσκηση προσθέτου παρεμβάσεως υπάρχει όταν με αυτή μπορεί να προστατευθεί δικαίωμα του προσθέτως παρεμβαίνοντος ή να αποτραπεί η σε βάρος του δημιουργία νομικής υποχρεώσεως και αν ακόμη το προστατευτέο δικαίωμα ή η αποφευκτέα νομική υποχρέωση δεν έχουν περιουσιακό χαρακτήρα, πρέπει όμως αυτά να απειλούνται από τη δεσμευτικότητα ή την εκτελεστικότητα της αποφάσεως που θα εκδοθεί, ή από την προσβολή τούτων από τις αντανακλαστικές συνέπειες της (ΑΠ 1248/1998, Ελλ. Δ/νη 40, 805, ΑΠ 1260/1983, Ελλ. Δ/νη 25, 1347, ΑΠ 1522/1979, ΝοΒ 28, 1077). Στην προκειμένη περίπτωση κατά τη συζήτηση της κρινόμενης αιτήσεως άσκησαν παραδεκτώς πρόσθετη παρέμβαση υπέρ των καθών με προφορική δήλωση στο ακροατήριο (άρθ. 686 παρ. 6 ΚΠολΔ) 1) Το Σωματείο ("Ελληνική Ένωση υπέρ των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη"), 2) Το Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου με την επωνυμία ("ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΒΛΙΟΥ" (Ε.ΚΕ.ΒΙ.) και 3) το Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου με την επωνυμία ("Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών"), ζητώντας την απόρριψη της αίτησης, επικαλούμενα για τη θεμελίωση του έννομου συμφέροντος τους το μεν πρώτο παρεμβαίνον ότι με την απαγόρευση της κυκλοφορίας του ως άνω βιβλίου παραβιάζεται το Σύνταγμα και ειδικότερα οι διατάξεις αυτού που προστατεύουν την ελευθερία της εκφράσεως των στοχασμών και το δικαίωμα στην ελεύθερη καλλιτεχνική και πνευματική δημιουργία, το δεύτερο ότι η παραπάνω απαγόρευση αντιστρατεύεται στο σκοπό του, ο οποίος σύμφωνα με τον ιδρυτικό του νόμο 2273/1994 συνίσταται στον καθορισμό, το σχεδιασμό και την εφαρμογή εθνικής πολιτικής για την προώθηση του βιβλίου ως μορφωτικού, πολιτιστικού και

ψυχαγωγικού μέσου, η προβολή και διάδοση του οποίου, πλήττονται με τη δημοσίευση και δημοσιοποίηση στο εξωτερικό δικαστικών αποφάσεων ελληνικών δικαστηρίων που διατάσσουν την απαγόρευση της κυκλοφορίας και την κατάσχεση των βιβλίων και το τρίτο ότι με την αιτούμενη απαγόρευση πλήττεται ο συνταγματικός κατοχυρωμένος θεσμός της ελευθεροτυπίας.

Οι πρόσθετες αυτές παρεμβάσεις υπέρ των καθών, οι οποίες παραδεκτώσ ασκήθηκαν με προφορική δήλωση των προσθέτως παρεμβαινόντων στο ακροατήριο (άρθρο 686 παρ. 6 ΚΠολΔ) και συνεκδικάζονται με τις αιτήσεις λόγω της μεταξύ τους συνάφειας, κατά την προκειμένη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (αρθρ. 686 επ. ΚΠολΔ), πρέπει ν' απορριφθούν ως απαράδεκτες, αφού στην προκειμένη περίπτωση τα προσθέτως παρεμβαίνοντα νομικά πρόσωπα, δεν έχουν έννομο συμφέρον, όπως αυτό κατά τα ανωτέρω προσδιορίστηκε, προς άσκηση προσθέτου παρεμβάσεως στην παρούσα δίκη, η οποία δεν επηρεάζει από άποψη πραγματικού και νομικού ζητήματος τα έννομα συμφέροντα τους, αφού στην περίπτωση αυτή η απόφαση που θα εκδοθεί μεταξύ των διαδίκων, έστω και αν αυτή αφορά δικαίωμα η προστασία του οποίου αποτελεί σκοπό της ενώσεως ούτε δεδικασμένο έναντι αυτών παράγει, ούτε έχει επιβλαβείς ανακλαστικές συνέπειες ως προς αυτά.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 1 εδ. 1 του Συντάγματος "η τέχνη ... είναι ελεύθερη, η δε ανάπτυξη και προαγωγή αυτής αποτελεί υποχρέωση του κράτους". Τέχνη κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, είναι κάθε δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας. Η ελευθερία της τέχνης περιλαμβάνει την ελευθερία δημιουργίας και κυκλοφορίας έργων τέχνης, καθώς και προσβάσεως του κοινού στα έργα τέχνης. Φορείς της ελευθερίας της τέχνης είναι κατ' αρχήν φυσικά πρόσωπα, ημεδαπά και αλλοδαπά, τα οποία μόνα είναι σε θέση να δημιουργήσουν, παρουσιάσουν, εκτελέσουν, κυκλοφορήσουν και απολαύσουν έργα τέχνης. Φορείς της ελευθερίας της τέχνης είναι και τα πρόσωπα που απολαμβάνουν (ή εμποδίζονται να απολαύσουν) ένα έργο τέχνης. Την ελευθερία της τέχνης μπορεί δηλαδή να επικαλεστεί όχι μόνο ο καλλιτεχνικός δημιουργός αλλά και το κοινό του (ακροατές, θεατές, αναγνώστες, αγοραστές κ.ο.κ.). Το άρθρο 16 παρ. 1 δεν υπάγει την ελευθερία της τέχνης σε κανένος είδους περιορισμούς. Επομένως ο καλλιτέχνης υπόκειται στο γενικώς ισχύον δίκαιο. Οι γενικοί περιορισμοί των νόμων ισχύουν και για τους δημιουργούς έργων τέχνης. Η ελευθερία της τέχνης περιορίζεται από τους γενικούς νόμους, τους νόμους

δηλαδή εκείνους που προστατεύουν ένα έννομο αγαθό χωρίς να στρέφονται ούτε κατά ορισμένου προσώπου, ούτε κατά ορισμένης καλλιτεχνικής δημιουργίας ή τεχνοτροπίας, ούτε να καθιστούν αδύνατη ή να δυσχεραίνουν δυσανάλογα την άσκηση της τέχνης, της οποίας η ανάπτυξη και προαγωγή αποτελεί κατά το Σύνταγμα υποχρέωση του κράτους. Η κατοχύρωση της ελευθερίας της τέχνης από το Σύνταγμα δεν υπόκειται, όπως αναφέρθηκε σε ειδικούς περιορισμούς, σε ειδικούς περιορισμούς, σε αντίθεση προς την ελευθερία του τύπου. Η αυξημένη αυτή προστασία της τέχνης υπερισχύει ως ειδική ρύθμιση, άλλων διατάξεων του Συντάγματος με αντικείμενα που μπορούν απλώς, στη συγκεκριμένη περίπτωση να αποτελούν μέσα εκφράσεως της τέχνης, όπως π.χ. ο τύπος. Από τη διαπίστωση αυτή προκύπτει ότι τα έντυπα που περιέχουν κατά κύριο λόγο έργα τέχνης εξαιρούνται όχι μόνο από την προ της κυκλοφορίας, αλλά και από την μετά την κυκλοφορία κατάσχεση, στην οποία υπόκεινται κατ' εξαίρεση τα έντυπα εν γένει κατά το άρθρο 14 παρ. 3, στις περιοριστικές αναφερόμενες σ* αυτό περιπτώσεις, μεταξύ των οποίων η προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας και τα άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν καταφανώς την δημοσίαν αιδώς. Στην τελευταία αυτή περίπτωση η εξαίρεση των έργων τέχνης από την έννοια του άσεμνου εντύπου κατά το άρθρο 30 εδ. 1 του νόμου 5060/1931 "περί τύπου" (και επομένως τη δυνατότητα κατασχέσεως) προκύπτει απευθείας από την αυξημένη προστασία της ελευθερίας της τέχνης κατά το άρθρο 16 παρ. 1 (Δαγτόγλου, ό.π. παρ. 922, 924 έως 926) .

Στην προκειμένη περίπτωση, από τις καταθέσεις των μαρτύρων των διαδίκων (...) που εξετάστηκαν με επιμέλεια των αιτούντων οι τρεις πρώτοι και των καθών οι αιτήσεις και των προσθέτως υπέρ των καθών παρεμβαινόντων οι λοιποί, τα προσκομιζόμενα από τους διαδίκους -έγγραφα, μεταξύ των οποίων και το επίμαχο βιβλίο, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι προσκομιζόμενες από τους διαδίκους ένορκες βεβαιώσεις ενώπιον συμβολαιογράφου, εφόσον δεν συντάχθηκαν μετά από προηγούμενη κλήτευση των αντιδίκων τους (ΑΠ 739/1988, ΕΕΝ 56, 384), πιθανολογήθηκαν τα ακόλουθα πραγματικά περιστατικά καθόσον αφορά την πρώτη και την τρίτη από τις ως άνω αιτήσεις : Ο καθού συγγραφέας (Μ.Α.), συνέγραψε βιβλίο με τον τίτλο "Μη Γυναικείο αντιμυθιστόρημα", το οποίο εξέδωσε και έθεσε σε κυκλοφορία σε όλη την επικράτεια τον Οκτώβριο του 1999, η καθής ανώνυμη εταιρία με την επωνυμία (... ΑΕ).

Στο περιεχόμενο του βιβλίου αυτού, στο οποίο περιέχονται οι παρατιθέμενες στις αιτήσεις περικοπές, εμφανίζονται φανταστικά πρόσωπα σύγχρονων γυναικών, μεταξύ των οποίων και η Μαγδαληνή, η οποία είναι μια μοντέρνα σημερινή γυναίκα, που φέρονται να επικοινωνούν ψηφιακά μεταξύ τους και με το συγγραφέα μέσω internet ο οποίος καταδεικνύει κατά τις συζητήσεις τους το μισογυνισμό, που διαπνέει διαχρονικά όλους του κλάδους της κουλτούρας και της επιστήμης εδώ και χιλιετίες και αποτελεί την κεντρική ιδέα του βιβλίου. Αναφερόμενος σε μεγάλους Έλληνες και ξένους λογοτέχνες, όπως στους Μπαλζάκ, Προυστ, Καζαντζάκη, Σολωμό, Παπαδιαμάντη, σε φιλοσόφους, όπως στους Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Άγιο Αυγουστίνο, Καντ. Ενγκελ, Ρουσσώ, Σοπενάουερ, Σαρτρ, Βινγκενστάιν κ.λπ., ψυχαναλυτές, όπως τους Φρόυντ, Γιούνγκ, Λακάν και τις Μαρία Βοναπάρτη, Γκρουτ και Ντόυτς, μαθηματικούς, όπως το Νεύτωνα, Λάιμπνιτς και Αϊνστάιν, οι οποίοι ελέγχονται για τη στάση τους απέναντι στη γυναίκα, αντιδιαστέλλει απ' αυτούς αλλά και από μισογυνικές θέσεις που αναπτύχθηκαν στο χώρο του μεσαιωνικού Χριστιανισμού και της Ιεράς Εξέτασης, τον Ιησού Χριστό ως πρώτο και αληθινό φίλο των γυναικών σ' αυτά τα δύο χιλιάδες χρόνια. Το επίμαχο βιβλίο είναι καθαρά λογοτεχνικό και το κίνητρο του συγγραφέα υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία, ο χαρακτήρας δε και η ταυτότητα του λογοτεχνήματος αυτού που κινείται στο χώρο του παράδοξου, της αλληγορίας και της ονειροφαντασίας, το κατατάσσει στην αντιμυθιστορία και τη μεταλογοτεχνία, ώστε το εν λόγω έργο ως περιέχον δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας να θεωρείται έργο τέχνης κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 16 του Συντάγματος. Όπως, όμως προαναφέρθηκε, τα έντυπα που περιέχουν κατά κύριο λόγο έργα τέχνης εξαιρούνται όχι μόνο από την προ της κυκλοφορίας, αλλά και από την μετά την κυκλοφορία κατάσχεση, με την οποία εξομοιώνεται και κάθε άλλος τρόπος παρεμπόδισης της κυκλοφορίας εντύπου (Μάνεσης ό.π., σελ. 34, σημ. 83) και στην οποία υπόκεινται κατ' εξαίρεση τα έντυπα εν γένει κατά το άρθρο 14 παρ. 3 του Συντάγματος. Επίσης, το επίμαχο βιβλίο ως έργο τέχνης εξαιρείται από την έννοια του άσεμνου εντύπου κατά την έννοια του άρθρου 30 του Ν. 5060/1931 "περί τύπου" και επομένως από τη δυνατότητα κατασχέσεως, πράγμα το οποίο προκύπτει, όχι μόνο από τον πιο πάνω νόμο αλλά και απευθείας από την αυξημένη προστασία της ελευθερίας της τέχνης κατά το άρθρο 16 παρ. 1 του Συντάγματος. Κατά συνέπεια, το επίμαχο βιβλίο, ως έργο τέχνης, όπως πιθανολογήθηκε εξαιρείται από τη δυνατότητα

κατασχέσεως, έστω και αν ακόμη θεωρηθεί ότι με τις παρατιθέμενες στην αίτηση περικοπές τούτου καθυβρίζεται η Χριστιανική θρησκεία ή ότι είναι άσεμνο. Επομένως, στην προκειμένη περίπτωση που η προσβολή της προσωπικότητας των αιτούντων, ως προς την εκδήλωση της που αφορά το θρησκευτικό τους συναίσθημα επήλθε κατά τα εκτιθέμενα στις κρινόμενες αιτήσεις με την αναγραφή καθυβριστικών του θρησκεύματος και άσεμνων περικοπών που έχουν περιληφθεί στο επίμαχο βιβλίο που αποτελεί έργο τέχνης και έχει ήδη εκδοθεί και κυκλοφορήσει δεν είναι δυνατή ούτε η άρση της προσβολής ούτε η παράλειψη της στο μέλλον, αφού αυτό θα ήταν δυνατόν να επιτευχθεί μόνο με την κατάσχεση του βιβλίου ή με την απαγόρευση της κυκλοφορίας του, πράγμα όμως που είναι κατ' αποτέλεσμα ταυτόσημο με την κατάσχεση (Π.Πρ. Αθ. 22338/1996, ό.π., Μ.Πρ.ΑΘ. 8064/1986, ό.π. και ΜΠρΗρ 345/1979, ό.π. με σύμφωνες παρατηρήσεις Μιχ. Χατζηπροκοπίου, κάτω απ' αυτήν), η οποία, όπως προαναφέρθηκε, απαγορεύεται ακόμη και στις εξαιρετικές περιπτώσεις που προαναφέρθηκαν. Απομένει μετά απ' αυτά στους αιτούντες για την προστασία της προσωπικότητας τους, αν αυτοί θεωρούν ότι προσβλήθηκε το θρησκευτικό τους συναίσθημα, η εφαρμογή των λοιπών διατάξεων που ρυθμίζουν τα ως άνω θέματα του δικαίου και συγκεκριμένως οι κατά των υπευθύνων προβλεπόμενες ποινικές κυρώσεις και αξιώσεις προς αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης (ΜΠρΑΘ. 8064/1986, ό.π. ΜΠρΗρ 345/1979 ό.π. Ι. Καράκωστα, συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου και προστασία της προσωπικότητας, Ελλ. Δ/νη 34, 1422 και ιδίως 1427-1428, Κ. Μπέης, ό.π., τ. 16, άρθρο 731, σελ. 726). Ανεξάρτητα απ' αυτά, οι αιτούντες κρίνουν ως βλάσφημο και καθυβριστικό του θρησκεύματος το επίμαχο βιβλίο αποκλειστικά με βάση όσα αναφέρονται στις εκτιθέμενες στην αίτηση περικοπές τούτου, αυτοτελώς λαμβανόμενες, πλην όμως, αν συνδυαστεί το περιεχόμενο των περικοπών αυτών με το λοιπό περιεχόμενο του και τον προαναφερόμενο σκοπό τούτου που συνίσταται κατά κύριο λόγο στο να καταδείξει και να καταδικάσει το μισογυνισμό, που διαπνέει διαχρονικά όλους τους κλάδους της κουλτούρας και της επιστήμης εδώ και χιλιετίες, δεν προκύπτει κακόβουλη ενέργεια του συγγραφέα αποσκοπούσα ευθέως στην καθύβριση της Ορθοδόξου Εκκλησίας ή άλλης ανεκτής θρησκείας και μάλιστα με τη χρήση χυδαίων ή καταφρονητικών εκδηλώσεων αναφερομένων στα δόγματα της Ορθοδόξου Χριστιανικής Εκκλησίας, ώστε να δύναται να γίνει λόγος ότι με τα όσα αναφέρονται στις πιο πάνω περικοπές καθυβρίζεται η Ορθόδοξος

Χριστιανική Εκκλησία και ότι συνεπεία τούτου προσβάλλεται η προσωπικότητα των αιτούντων στην εκδήλωση της που αφορά το θρησκευτικό συναίσθημα τούτων. Τέτοια προσβολή της προσωπικότητας των αιτούντων και μάλιστα ως πλήττουσα ειδικά και συγκεκριμένα το θρησκευτικό συναίσθημα τούτων δεν μπορεί να θεωρηθεί κατ' αντικειμενική κρίση ότι επιφέρει η μυθοπλασία της λογοτεχνίας και της ποίησης και στην προκειμένη περίπτωση όσα αναφέρονται στις παρατιθέμενες στις κρινόμενες αιτήσεις περικοπές τους επίμαχου βιβλίου, αν ληφθεί υπόψη ότι το περιεχόμενο τούτου κατά τα προαναφερόμενα κινείται στο χώρο του παράδοξου της αλληγορίας και της φαντασίας ώστε ουδεμία φράση να εκλαμβάνεται τοις μετρητοίς και να θεωρείται ότι αποβλέπει σε προσβολή του θρησκευτικού συναισθήματος και σε φτηνό σκανδαλισμό του αναγνώστη. Εξάλλου, στην προκειμένη περίπτωση, το επικαλούμενο με τις κρινόμενες αιτήσεις δικαίωμα προσωπικότητας των αιτούντων, συγκρούεται με το δικαίωμα του καθού συγγραφέα στην ελεύθερη καλλιτεχνική και πνευματική δημιουργία και στην ελεύθερη έκφραση των στοχασμών του, οι οποίες κατά τα προαναφερόμενα προστατεύονται από τις διατάξεις των άρθρων 16 παρ. 1 και 14 παρ. 1, 2 και 3 του Συντάγματος. Η προστασία των τελευταίων αυτών ελευθεριών, επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη ύψιστων κοινωνικών αγαθών, καλύπτει (νομιμοποιεί) και προσβολές του δικαιώματος της προσωπικότητας που τυχόν ενυπάρχουν στην ενάσκηση τους, όπως συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση και με την επικαλούμενη από τους αιτούντες προσβολή του δικαιώματος προσωπικότητας τους, διότι η προσωπικότητα και αν θίγεται, εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου, έχει στη συγκεκριμένη περίπτωση υποδεέστερη σημασία σε σχέση με το αγαθό των ως άνω ελευθεριών (Ολ.ΑΠ. 13/1999, ό.π.). Περαιτέρω, φορείς της ελευθερίας της τέχνης, όπως προαναφέρθηκε είναι όχι μόνον οι καλλιτεχνικοί δημιουργοί αλλά και τα πρόσωπα που απολαμβάνουν (ή εμποδίζονται να απολαύσουν) ένα έργο τέχνης, δηλαδή το κοινό τους (ακροατές, θεατές, αναγνώστες, αγοραστές κ.ο.κ.) και συνεπώς το επικαλούμενο δικαίωμα προσωπικότητας των αιτούντων συγκρούεται και μ' αυτό των λοιπών πολιτών στην ελεύθερη ανάγνωση του επίμαχου βιβλίου, που κατοχυρώνεται συνταγματικά επίσης ως εκδήλωση και αυτό της προσωπικότητας, σε μια δε δημοκρατική κοινωνία, όπως καθορίζεται από το Σύνταγμα ως προς τη νομική έκφραση της η ελληνική κοινωνία, δεν μπορεί να θεωρηθεί επιτρεπτό να επιβάλλεται στους άλλους τι πρέπει να διαβάσουν (Σημείωση Γ. Ρήγου, κάτω από τη ΜΠΑ

17115/1988 Ελλ. Δ/νη 30, 1382). Πέραν τούτων, στην προκειμένη περίπτωση δεν πιθανολογήθηκαν γεγονότα που να συνιστούν επείγουσα περίπτωση, ώστε να δικαιολογείται η λήψη των αιτούμενων ασφαλιστικών μέτρων, αφού όπως προέκυψε ειδικότερα, το επίμαχο βιβλίο έχει τεθεί στην κυκλοφορία και διατίθεται προς πώληση μέσω των βιβλιοπωλείων ήδη από τον Οκτώβριο του 1999 έχοντας πραγματοποιήσει 28 εκδόσεις, ακολουθώντας, πλέον φθίνουσα πορεία πωλήσεων, ώστε να μη θεωρείται ότι οι αιτούντες υφίστανται βλάβη από την περαιτέρω διάθεση και κυκλοφορία τούτου.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, πρέπει ν' απορριφθούν και οι πρώτη και τρίτη από τις παραπάνω αιτήσεις ως ουσιαστικά αβάσιμες και να συμψηφιστούν τα δικαστικά έξοδα μεταξύ των διαδίκων στις αιτήσεις αυτές, λόγω εύλογης αμφιβολίας των αιτούντων για την έκβαση της δίκης (αρθρ. 179 ΚΠολΔ).

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Συνεκδικάζει κατ' αντιμωλίαν των διαδίκων τις από 10-3-2000, 20-3-2000 και 24-3-2000, αντίστοιχα, αιτήσεις, καθώς και τις ασκηθείσες υπέρ των καθών πρόσθετες παρεμβάσεις.

Απορρίπτει τις ως άνω παρεμβάσεις.

Απορρίπτει τις αιτήσεις.

Συμψηφίζει τα δικαστικά έξοδα των διαδίκων.

Κρίθηκε, αποφασίστηκε και δημοσιεύτηκε σε έκτακτη δημόσια συνεδρίαση στο ακροατήριο του στις 16 Ιουνίου 2000.

Η ΔΙΚΑΣΤΗΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ
Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(β) 3518/1993 ΜΠΡ ΑΘ

NOB/1994 (231)

Σύνταγμα. Προστασία συνεταιρίζεσθαι. Σύμβαση Ρώμης (4.11.50). Σωματεία. Επιτρεπτή η συμμετοχή αλλοδαπού και στη διοίκηση του σωματείου, του οποίου είναι μέλος, εφόσον ο σκοπός του δεν είναι πολιτικός.

Αναγνώριση σωματείου με μέλη Αλβανούς υπηκόους.

Αριθ. 3518/1993 (Εκ. δικ.)

Πρόεδρος η κ. Ο. ΠΑΠΑΣΑΡΑΝΤΟΥ

Εισηγήτρια η κ. Ν. ΚΑΤΣΙΑΟΥΝΗ, πάρεδρος

Δικηγόροι οι κ.κ. Ι. Τσέλος, Δ. Σταθακόπουλος (ασκούμενος)

Το άρθρο 12 του Σ κατοχυρώνει για τους Έλληνες το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι ("Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία..."). Εξ άλλου κατά τη διάταξη του άρθρου 25 του Σ "τα δικαιώματα του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου τελούν κατά την εγγύηση του Κράτους". Αυτή η "εγγύηση" παρέχεται στην έκταση του άρθρου 5 παρ. 2 του Σ, δηλαδή "... χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας, και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων". Ενώ, λοιπόν, κατ' αρχήν φαίνεται ότι η συνταγματική προστασία του άρθρου 12 παρέχεται μόνο στους Έλληνες, το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, σε όλες τις μορφές, συνεπώς και το δικαίωμα συμμετοχής στη διοίκηση ενός σωματείου, κατοχυρώνεται και για τους αλλοδαπούς, υπό τους όρους του άρθρου 12 του Σ ("... τηρώντας τους νόμους .."). Επί του ίδιου θέματος, το άρθρο 107 του ΕισΝΑΚ ορίζει: "Όσοι διοικούν σωματεία πρέπει να είναι Έλληνες πολίτες. Προκειμένου για σωματείο, στο οποίο, εξ αιτίας του σκοπού του μετέχουν αναγκαστικά και αλλοδαποί, μπορεί να επιτραπεί, με διάταγμα που υπόκειται σε ανάκληση η συμμετοχή στο διοικητικό συμβούλιο και αλλοδαπών, σε ίσο αριθμό με τους Έλληνες". Η διάταξη αυτή λοιπόν, δεν επιτρέπει κατ' αρχήν στους αλλοδαπούς τη συμμετοχή στη διοίκηση σωματείων, των οποίων είναι μέλη, παρά μόνο υπό προϋποθέσεις (βλ. ΠΠρΑΘ 4311/84, ΝοΒ 33. 1222 με αντίθετες παρατηρήσεις Φ ρ α γ κ ά κ η) . Η διάταξη του άρθρου 28 παρ. 1 του Σ ορίζει: "... οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ, σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Η εφαρμογή... των διεθνών συμβάσεων στους

αλλοδαπούς, τελεί πάντοτε υπό τον όρο της αμοιβαιότητας". Επί του θέματος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υφίσταται η Σύμβαση της Ρώμης της 4.11.50 "δια την προάσπισιν των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών", που κυρώθηκε με το ν. 2329/53, καταγγέλθηκε από το δικτατορικό καθεστώς, οπότε και έπαυσε από 12.6.70 η ισχύς της, τέλος δε επικυρώθηκε με το ν.δ. 53/74 από τότε δε αποτελεί, κατά τη διάταξη του άρθρου 28 παρ. 1 του Σ, αναπόσπαστο μέρος του Ελληνικού Δικαίου και υπερισχύει κάθε αντίθετης διάταξης. Από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 11, 14 και 16 της πιο πάνω Συμβάσεως, προκύπτει ότι με αυτές καθιερώνεται ρητά η ισότητα στην απόλαυση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, χωρίς καμία διάκριση, ούτε λόγω εθνικής προελεύσεως, οι μόνοι δε περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν, μπορούν να αναφέρονται στην πολιτική δραστηριότητα των ξένων (άρθρο 16) ή να αποτελούν αναγκαία μέτρα για την εθνική και δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της υγείας και της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Συνεπώς, μόνο μέσα σ' αυτά τα πλαίσια θα μπορούσε να περιοριστεί η άσκηση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι επί των αλλοδαπών βάσει του άρθρου 107 ΕισΝΑΚ, που, όπως αναφέρθηκε είναι διάταξη μικρότερης τυπικής ισχύος από τις αντίστοιχες της Συμβάσεως της Ρώμης και υποχωρεί έναντι αυτών. Ο όρος της αμοιβαιότητας, που τάσσεται από το άρθρο 28 παρ. 1 του Σ, δεν έχει στην παρούσα περίπτωση, σε διεθνείς δηλαδή συνθήκες που έχουν άμεσο αντικείμενο την αναγνώριση θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών στις οποίες είτε έχει υποκατασταθεί η αρχή της αλληλεγγύης και της ισότητας, είτε υπάρχει σύστημα συλλογικής καταχωρήσεως ή εγγυήσεως των ανειλημμένων υποχρεώσεων από όλα τα συμβαλλόμενα κράτη, όπως συμβαίνει στη Σύμβαση της Ρώμης (βλ. Β ε γ λ ε ρ ή, Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Σύνταγμα, σ. 124 επ.). Πράγματι, η αρχή της αμοιβαιότητας έχει θέση μόνο σε διμερείς διεθνείς συμβάσεις ή πολυμερείς που στην πραγματικότητα αποτελούν πλέγμα διμερών σχέσεων. (Σχετικά με τα θέματα που αναπτύχθηκαν βλ. ΠΠρΑΘ 1834/86, ΝοΒ 35.399, ΠΠρΑΘ 2449/86, ΝοΒ 35.401, ΠΠρΑΘ 3953/89 αδημ., ΠΠρΑΘ 330/90 αδημ.). Συνεπώς, είναι επιτρεπτή η συμμετοχή αλλοδαπών στη διοίκηση σωματείου, του οποίου είναι μέλη, εφ' όσον ο σκοπός του δεν είναι πολιτικός (αρθρ. 16 Συμβ. Ρώμης) και υπό τους προαναφερθέντες περιορισμούς που τάσσει η Σύμβαση της Ρώμης.

Οι αιτούντες ζητούν να αναγνωρισθεί και να εγγραφεί στο δημόσιο βιβλίο σωματείων που τηρείται στο δικαστήριο αυτό, το υπό σύσταση σωματείο με έδρα την Αθήνα και επωνυμία "Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ελλήνων Σπουδαστών εκ Βορείου Ηπείρου" και με διακριτικά "Ε.Σ.Ε.Σ.Β.Η."

Η αίτηση παραδεκτά εισάγεται για να συζητηθεί ενώπιον αυτού του δικαστηρίου κατά την διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας (άρθρα 739, 740 παρ. 1 περ. α' και 787 του ΚΠολΔ) και είναι νόμιμη, στηριζόμενη στις διατάξεις των άρθρων 12 του Σ, 78 επ. του ΑΚ και 107 του ΕισΝΑΚ.

Οι αιτούντες νομότυπα, σύμφωνα με το άρθρο 79 του ΑΚ προσκομίζουν τα ακόλουθα έγγραφα 1) το από 10.6.1993 πρακτικό ίδρυσης του παραπάνω σωματείου, που υπογράφεται σύμφωνα με το νόμο από τα 21 ιδρυτικά μέλη και περιλαμβάνει πίνακα των μελών της προσωρινής διοικήσεως που εκλέχτηκε από τους ιδρυτές του, 2) του από 10.6.1993 πίνακα των μελών της προσωρινής του διοικήσεως, 3) το από 10.6.1993 καταστατικό του υπό σύσταση σωματείου, που αποτελείται από 31 άρθρα, φέρει χρονολογία, υπογράφεται νόμιμα από τα ιδρυτικά του μέλη και περιέχει όλα τα στοιχεία που προβλέπονται με ποινή ακυρότητας από τη διάταξη του άρθρου 80 του ΑΚ.

Κατά το άρθρο 5 του καταστατικού μέλος του σωματείου μπορεί να εγγραφεί κάθε σπουδαστής προερχόμενος εκ της Βορείου Ηπείρου, υποχρεωτικά αποδεδειγμένης ελληνικής καταγωγής, ο οποίος σπουδάζει στην Ελλάδα. Συνεπώς τα μέλη του Δ.Σ. του σωματείου θα είναι Αλβανοί υπήκοοι. Αυτό όμως, όπως αναπτύχθηκε στη μείζονα πρόταση, δεν απαγορεύεται από την ισχύουσα σήμερα στη χώρα μας έννομη τάξη, ακόμα και αν η Αλβανία δεν έχει προσχωρήσει στη σύμβαση της Ρώμης. Δεν υπάρχει λόγος έρευνας του εσωτερικού Αλβανικού δικαίου, για έλεγχο της αμοιβαιότητας, αφού η τελευταία δεν έχει θέση στην παρούσα περίπτωση.

Από τα παραπάνω έγγραφα αποδεικνύεται ότι τηρήθηκαν όλες οι προϋποθέσεις, που τάσσει ο νόμος για την αναγνώριση του σωματείου, του οποίου ο σκοπός κατά το καταστατικό του είναι: "η συνένωση όλων των εν Ελλάδι εκ Βορείου Ηπείρου και Ελληνικής καταγωγής προερχομένων σπουδαστών και φοιτητών σε μια ευρύτερη ενιαία εκπολιτιστική και συναδελφική - σπουδαστική ένωση, για τη διατήρηση και ανάπτυξη του Ελληνικού πνεύματος και παντός είδους αλληλεγγύης μεταξύ τους, την προστασία, υποστήριξη και προαγωγή των πολιτιστικών και σπουδαστικών συμφερόντων των μελών και μέσω των ανωτέρω

γενικά η ανάπτυξη και πρόοδος τους με την πολιτιστική συνένωση του σπουδαστικού Ελληνισμού της Βορείου Ηπείρου που σπουδάζει σε ανώτερες και ανώτατες

σχολές της Ελλάδος με την μητέρα Ελλάδα". Ο σκοπός αυτός δεν είναι κερδοσκοπικός, ούτε αντίθετος στους νόμους που ισχύουν, την ηθική και τη δημόσια τάξη. Εξ άλλου, ο σκοπός αυτός δεν είναι πολιτικός, πράγμα που θα μπορούσε να δημιουργήσει κώλυμα συμμετοχής αλλοδαπών στη διοίκηση του σωματείου. Συνεπώς, πρέπει να γίνει δεκτή η αίτηση ως βάσιμη και κατ' ουσίαν και να διαταχθούν όσα ορίζονται στο άρθρο 81 παρ. 1 του ΑΚ.

(γ)17115/1988 ΜΠΡ ΑΘ (10614)

Δ/ΝΗ/1989 (1375), ΕΕΝ/1989 (149), ΝΟΒ/1989 (270), ΤΟΣ/1989 (682)

Προσωπικότητα

Θρησκεία

Κατάχρηση δικαιώματος.

Κινηματογράφος.

"Εστω και αν κίνητρο του δημιουργού κινηματογραφικής ταινίας, που επιχειρεί την αναπαράσταση της ζωής του Ιησού Χριστού, υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία, δεν υπάρχει προστατευόμενο δικαίωμα που θα μπορούσε να τεθεί ως αντιμέτωπο του δικαιώματος της προσωπικότητας εκείνων, των οποίων προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα από την ταινία αυτή που διακωμωδεί και χλευάζει το Χριστό.

ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Αριθ. 17115/1988 Μον. (Ασφ. μ.)

Πρόεδρος ο κ. Δ. ΛΟΒΕΡΔΟΣ

Δικηγόροι οι κ. κ. Παπουτσιδάκης, Κ. Σταματελάτος, Χ. Μαγγίνας, Δ. Πουλέας,

Φ. Κουβέλης, Δ. Λιαρομάτης, Ι. Πασχαλίδης, Δ. Σέργιος, Κ. Μεταξόπουλος, Α. Μεταξόπουλος, Ν. Κωνσταντόπουλος, Ε. Ζαφειρίου, Ν. Ρίγγας

Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 57 παρ. 1 εδ. α' ΑΚ, όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητα του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον. Κατά τις διατάξεις του άρθρου 59 ΑΚ, στην περίπτωση του παραπάνω άρθρου το δικαστήριο με την απόφαση του, ύστερα από αίτηση αυτού που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επί πλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο, να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού που έχει προσβληθεί. Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις. Από τις διατάξεις αυτές αλλά και από άλλες διατάξεις του ιδιωτικού και του δημοσίου δικαίου προκύπτει, ότι το δίκαιο ανάγει τον άνθρωπο σε αυτοτελές αντικείμενο προστασίας και επιβάλλει το σεβασμό της προσωπικότητας του από τους τρίτους. Η προσωπικότητα εμφανίζεται εξωτερικά

με διάφορες εκφάνσεις, ενώ με τη γενική ρήτρα περί της παρανόμου προσβολής της επιτυγχάνεται ο εντοπισμός, αλλά και η διεύρυνση των εκφάνσεων της προσωπικότητας, εκείνων δηλ. που κατά την επιστήμη και τις κοινωνικές και τις συναλλακτικές αντιλήψεις, θεωρούνται προστατεύσιμες. Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας αποτελεί ιδιαίτερη κατηγορία δικαιώματος, που δεν υπάγεται στα γνωστά, από τη θεωρία του ρωμαϊκού δικαίου, είδη δικαιωμάτων και ως εκ τούτου έχει δική του φυσιογνωμία στο σύγχρονο ιδιωτικό δίκαιο. Είναι δικαίωμα που ενδιαφέρει τη δημόσια τάξη, μη περιουσιακό, απόλυτο, δηλ. ο φορέας του μπορεί να στραφεί κατά παντός τρίτου που το διαταράσσει, αυτοτελές για κάθε πρόσωπο και επομένως δεν μπορεί να ανήκει σε πλείονες από κοινού, ενιαίο υπό την έννοια, ότι δεν υπάρχουν περισσότερα επί μέρους δικαιώματα αλλά ένα δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας, οι ειδικότερες εκδηλώσεις του οποίου εμφανίζονται υπό τύπον "εκφάνσεων" του ενιαίου αυτού δικαιώματος και γι' αυτό το λόγο αποκλείεται στο πρόσωπο του αυτού φορέα δημιουργία σχέσεως και συνεπώς, "συγκρούσεως" δικαιωμάτων επί της ίδιας προσωπικότητας (βλ. Γ. Πλαγιαννάκος, Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας ΕλλΔνη 7. 101 επ., Σούρλας, εν ΕρμΑκ Εισαγ. αρθρ. 57-60, αριθ. 14, 17, 22, 40-42, Α. Τούσης, Γεν. Αρχ. 1962 παρ. 34 σ. 229, Αν. Γαζής, Η σύγκρουσις των δικαιωμάτων 1959. 58, ΟΛΑΠ 812/1980 ΝοΒ. 29. 79 επ., ΕφΑΘ 1013/1987) Προσβολή της προσωπικότητας υπάρχει σε κάθε πράξη τρίτου προσώπου με την οποία διαταράσσεται, κατά τη στιγμή της προσβολής, η υπάρχουσα κατάσταση ως προς τις διάφορες εκφάνσεις της προσωπικότητας. Δεν αρκεί όμως απλή προσβολή αλλά επί πλέον απαιτείται να είναι και παράνομη. Το παράνομο είναι ευχερές να διακριβωθεί, όταν υπάρχει διάταξη που απαγορεύει συγκεκριμένη πράξη και προσβάλλει κάποια "έκφανση" της προσωπικότητας, ανεξάρτητα σε ποιο τμήμα του δικαίου, όπως, αντίθετα, το παράνομο δεν υπάρχει στις περιπτώσεις που το δίκαιο δίνει ρητώς δικαίωμα προσβολής ορισμένων εκφάνσεων της προσωπικότητας του άλλου (αρθ. 284, 282 ΑΚ, 22 ΠΚ). Όταν δεν συμβαίνει αυτό και ενόψει του ότι το επί τις ίδιας προσωπικότητος δικαίωμα του ενός διασταυρώνεται με το αντίστοιχο δικαίωμα των άλλων, τότε ανακύπτει το πρόβλημα της αξιολογήσεως και της σταθμίσεως "αξιών" εκατέρωθεν δικαιωμάτων, ποιο δικαίωμα, ποιο συμφέρον, ποιο έννομο αγαθό είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση σπουδαιότερο από το άλλο και μέχρι ποιου σημείου φθάνει η νομική σημασία καθ' ενός απ' αυτά, στην περιοχή του δικαιώματος επί της ίδιας προσωπικότητος, επί τη βάσει γενικών αρχών, που

συνάγονται είτε από το συνολικό πνεύμα της νομοθεσίας και τις επί μέρους διατάξεις από το πνεύμα των οποίων μπορεί να αρυσθεί κανείς τις κατά προτίμηση γενικότερες τάσεις και κατευθύνσεις της νομοθεσίας, είτε από το πολιτιστικό ιδεώδες του οποίου φέρει τη σφραγίδα η έννομη τάξη και του επί του ιδεώδους τούτου θεμελιωμένου "πίνακος αξιών" (βλ. Γ. Πλαγιαννάκος ο.π. σ. 170 και εκεί παρ. Γερμ. Ακυρ. ΝοΒ 10.942). Με βάση την αξιολόγηση αυτή θα υπερισχύσει το σπουδαιότερο δικαίωμα και μόνο, αν το δικαίωμα αυτό είναι το δικαίωμα εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου, η προσβολή δεν θα είναι παράνομη, εκτός εάν η ενάσκηση του επικρατέστερου δικαιώματος είναι ανεπίτρεπτη, κατά το άρθρο 281 ΑΚ, γιατί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, αντίκειται προφανώς στην καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή υπερβαίνει προφανώς τα όρια που διαγράφει ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του κατά προτίμηση προστατευμένου αυτού δικαιώματος. Από την πλευρά εκείνου που προσβάλλει την προσωπικότητα του άλλου δεν απαιτείται πταίσμα δόλος ή αμέλεια - εκτός εάν ζητείται αποζημίωση, κατά τις περί αδικοπραξιών διατάξεις ή κοινοποίηση της ηθικής βλάβης. Εξάλλου, η προσωπικότητα του ανθρώπου που προστατεύεται και από σειρά διατάξεων του ισχύοντος Συντάγματος, ως προς τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες. Οι διατάξεις αυτές και οι αντίστοιχες διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου τελούν μεταξύ τους σε εσωτερική λογική και νομική ενότητα, οπότε, βάσει της θεωρίας των "ανταλλακτικών επενεργειών" στην περιοχή του ιδιωτικού δικαίου, των ατομικών δικαιωμάτων και ατομικών ελευθεριών που θεσπίζονται από το Σύνταγμα, η νομική σημασία των συνταγματικών αυτών δικαιωμάτων και ελευθεριών δεν εξαντλείται στις μεταξύ του κράτους, ως πολιτειακής εξουσίας, και των πολιτών σχέσεις αλλά επεκτείνεται και στις μεταξύ των πολιτών, ως υποκειμένων ιδιωτικού δικαίου, έννομες σχέσεις, (Γ. Πλαγιαννάκος, ο.π. σ. και εκεί παρ): Έτσι, με το άρθρο 2 του Συντάγματος διακηρύσσεται, ότι ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας, υπό την έννοια ότι η πολιτεία οφείλει να σέβεται την αξία του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου αλλά και να την προστατεύει, δηλ. να μεριμνά για την αποτροπή της προσβολής της, εκ μέρους των φορέων της εξουσίας αλλά και εκ μέρους ιδιωτών (βλ. Α. Μάνεση, Ατομικές ελευθερίες, εκδ. 1982 σ. 110). Με βάση την κεντρική αυτή αντίληψη για την αξία του ανθρώπου, έχουν περιληφθεί στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος, υπό τον τίτλο Ατομικά και Κοινωνικά

Δικαιώματα, μεταξύ των άλλων, οι διατάξεις του άρθρου 5 για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, του άρθρου 13, για την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, των άρθρων 14, 15 για την πνευματική ελευθερία, ελευθερία του στοχασμού, ενώ με το άρθρο 106 παρ. 2 ορίζεται, ότι η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται εις βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Με τις διατάξεις αυτές προσδιορίζεται η έκταση και το βάθος της προσωπικότητας και οι κύριες εκφάνσεις της, με βάθος την ανθρώπινη αξία και το απαραβίαστο αυτής και καθιερώνεται η αξία της προσωπικότητας και σε τομείς που δεν καλύπτει το ιδιωτικό δίκαιο. Με βάση τον προσδιορισμό της προσωπικότητας, κατά τα συνταγματικά αξιολογικά κριτήρια και την ευρύτερη αντίληψη που απορρέει απ' αυτά, περί της ελευθερίας της θρησκευτικής συνειδήσεως και του απολύτου σεβασμού της ανθρώπινης αξίας και του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, από τον οποίο εκπηγάζουν οι κοσμοθεωριακές του πεποιθήσεις, που προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό και την ελεύθερη πορεία του και τη θέση του απέναντι στο μυστήριο της ζωής, προκύπτει, ότι έκφανση της προσωπικότητας που πρέπει να προστατεύεται από κάθε προσβολή είναι και το θρησκευτικό συναίσθημα, που έμμεσα προστατεύεται και με τις διατάξεις των άρθρων 198-200 ΠΚ, και η πίστη που απορρέει σ' αυτό. Η πίστη που κατά τον κλασικό ορισμό είναι, "ελπιζομένων υπόσταση πραγμάτων έλεγχος ου βλεπομένων" (Παύλος προς Εβραίους κεφ. ΙΑ.Ι.) εισδύει στο μυστήριο των μεταφυσικών αληθειών και παρέχει γνώσεις για την υπεραισθητή, υπερεμπειρική και υπερβατική πραγματικότητα, οι οποίες ικανοποιούν τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, αποτελεί δε γεγονός ελεύθερης επιλογής και ηθικής ευθύνης της συνειδήσεως του, είναι πράξη υψηλής ποιότητας, στην οποία χωρεί με ελευθερία η προσωπικότητα του ανθρώπου και συνιστά ένα από τα κεντρικότερα και ευτυχέστερα βιώματα του ανθρώπου (βλ. Α. Δελικωστόπουλου, Σύγχρονα προβλήματα απολογητικής σ. 61 επ., του ιδίου, Επιστημολογική θεώρηση της Θεολογίας σ. 29 επ.). Η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, θρησκευτική ελευθερία, που καθιερώνεται από το άρθρο 13 του Συντάγματος δεν είναι απλώς ελευθερία της γνώμης αλλά ευρύτερο δικαίωμα που απαρτίζεται από μερικότερα δικαιώματα που είναι

α) το δικαίωμα καθ' ενός να πρεσβεύει οποιαδήποτε θρησκεία επιθυμεί και θεωρεί, ότι ικανοποιεί καλλίτερα από κάθε άλλη θρησκεία το θρησκευτικό του συναίσθημα.

β) το δικαίωμα να μη πρεσβεύει καμιά θρησκεία, να μη πιστεύει στο Θεό, δηλ. να είναι άρθησκος, χωρίς θρησκευτικό συναίσθημα ή άθεος, αρνούμενος την ύπαρξη του Θεού, ή να μη πρεσβεύει ορισμένη μόνο θρησκεία ή ορισμένες μόνο αρχές της, κατ' αρχήν, απ' αυτόν πρεσβευομένης θρησκείας,

γ) το δικαίωμα να διατηρεί μυστικές τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις,

δ) το δικαίωμα να μεταβάλλει κατ' επανάληψη και κατά βούληση θρήσκευμα, υπό τον περιορισμό, ότι δεν μπορεί να εμφανίζεται ότι πρεσβεύει ορισμένο θρήσκευμα, το οποίο στην πραγματικότητα δεν πρεσβεύει και

ε) το δικαίωμα να διακηρύσσει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις.

Όμως η απόλαυση της θρησκευτικής ελευθερίας, όπως και όλων των άλλων ατομικών ελευθεριών, είναι δυνατή μονό κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις δηλ. ορισμένους περιορισμούς, που, πέραν των περί προσηλυτισμού διατάξεων, απαριθμούνται στο άρθρο 13 του Συντάγματος και είναι

α) η δημοσία τάξη και τα εις την γενική έννοια αυτής περιλαμβανόμενα χρηστά ήθη υπό την έννοια του συνόλου των θεμελιωδών, πολιτειακών, κοινωνικών, οικονομικών και ηθικών αρχών και αντιλήψεων που κυριαρχούν στην Ελλάδα, ρυθμίζουν την ειρηνική και ήρεμη συνύπαρξη και συμβίωση ("ου γαρ τοις ψιφίσμασι αλλα τοις ήθεσι καλώς οικείσθαι τας πόλεις" Ισοκράτης), χαρακτηρίζουν την ελληνική κοινωνία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση και το αίσθημα πάντων των συνετών, και δικαίως σκεπτόμενων ανθρώπων και

β) τα καθήκοντα απέναντι στο κράτος, υπό την έννοια των υποχρεώσεων που αναφέρονται σε ζωτικά συμφέροντα της πολιτείας, και οι νόμοι, υπό την έννοια των "γενικών" νόμων, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο, όπως εκείνοι που αφορούν στην παιδεία, στην εθνική άμυνα, στη δημόσια υγεία, στη λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών κλπ. Εξάλλου, στα μέτρα της πολιτείας, για την προστασία των θρησκειών γενικά και όχι μόνο της "επικρατούσας" θρησκείας της Ανατολικής Ορθόδοξης του Χριστού Εκκλησίας, που καθιερώνεται από το σύνταγμα για λόγους ιστορικούς και έχει ορισμένα προνόμια που όμως δεν επεκτείνονται και στους οπαδούς της, αφού αυτό θα συνιστούσε παραβίαση της αρχής της θρησκευτικής ισότητας των ατόμων, περιλαμβάνονται και οι ποινικές διατάξεις των άρθρων 198-200 ΠΚ το αντικείμενο προστασίας των οποίων εντοπίζεται στη θρησκευτική ειρήνη και έμμεσα στο

θρησκευτικό συναίσθημα των πολιτών και ακόμη στην επικρατούσα και τις άλλες γνωστές θρησκείες δηλ. στο ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας (βλ. Σ. Τρωϊαννος, Παραδ. Εκκλησιαστικού Δικαίου σ. 89, 91, 92, 102 και εκεί παρ. Γ. Μαριδάκης, Ι.Δ.Δ. (1967) τομ. 1.336, Α. Μαρίνος, Η θρησκευτική ελευθερία σ. 102 επ. 109, 110 και εκεί σημ. Α. Μπουρόπουλος ΕρμΠΚ υπ' αριθ. 198 επ. σ. 184 επ. , 186 επ., Η Γράφος, Επιβουλή της θρησκευτικής ειρήνης, Ποιν. Χρ Η 513 επ., πρβλ. Α. Ψαρούδα - Μπενάκη, Πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, σ. 104, 105 και εκεί παρ. Γ. Κρίππας, Το έγκλημα της κακόβουλου βλασφημίας ΠοινΧρ ΚΕ 459 επ. και εκεί παρ. ΣτΕ 4079/1976 Τμ. Γ, ΑΠ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Η προστασία αυτή των θρησκευτικών συναισθημάτων, της θρησκευτικής ελευθερίας γενικότερα, επιβάλλεται, γιατί αποτελούν ηθικοκοινωνικές αξίες, κοινωνικά και νομικά συμφέροντα, αξία προστασίας, προς όφελος του πολιτισμού και του κράτους. Η θρησκεία δεν είναι καθαρά ατομική υπόθεση, όπως εσωτερική σχέση της ψυχής προς τον Θεό, περί της οποίας το κράτος μπορεί να αδιαφορήσει, αλλά αποτελεί τη βάση του κράτους, παράγοντα πνευματικού πολιτισμού, που ασκεί επιρροή όχι μόνο στα αισθήματα και τις σκέψεις αλλά και στις πράξεις του ανθρώπου (βλ. Η. Γάφος, ο.π. ΠοινΧρ Η 513 επ. και εκεί σημ.). Εξάλλου, κατά το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος καθένας έχει το δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν προσβάλλει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Με τη διάταξη αυτή, που αποτελεί τη συνισταμένη των επί μέρους ατομικών ελευθεριών (βλ. ΑΠ 1562/1983 ΕΕΝ 51.627) τα χρηστά ήθη τίθενται κι εδώ, ως κριτήριο των ορίων προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων, κατά την ενάσκηση της ελευθερίας για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τη συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας και μάλιστα σε ίση μοίρα προς το Σύνταγμα. Αλλά η αντίθετη προς τα χρηστά ήθη ενέργεια και εφόσον συντρέχουν και επί πλέον συνθήκες που καθιστούν την αντίθεση αυτή έντονη, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως καταχρηστική, ιδίως όταν αφορά στην άσκηση της ατομικής οικονομικής δραστηριότητας, βάσει της διατάξεως του άρθρου 25 παρ. 2 του Συντάγματος (βλ. και άρθρο 106 παρ. 3 Σ) η οποία παρά τις, εξαιτίας του κινδύνου από την εφαρμογή της επιφυλάξεις, που φθάνουν μέχρι του χαρακτηρισμού της, ως *lex imperfecta*, δηλ. ατελούς διατάξεως που δεν συνεπάγεται κυρώσεις (βλ. Φ. Βεγλερής, Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του

ανθρώπου, (1982) σ. 26, 27) θα πρέπει, κατ' αρχήν να θεωρηθεί, ότι έχει το νόημα που εκφράζει η λεκτική της διατύπωση, δηλ. ότι απαγορεύει την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος, με συνέπεια, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να αίρεται η συνταγματική προστασία του δικαιώματος και να απαγορεύεται η άσκηση του (ΑΠ 717/1985 ΝοΒ 34.560 ΟΛΑΠ 17/1978 ΝοΒ 26.1223 και εκεί σημ. Κ.Ι.Π., ΕφΑΘ 1013/1987).

Με την υπό κρίση αίτηση, όπως παραδεκτά συμπληρώθηκε, κατά την προφορική επ' ακροατηρίου συζήτηση, ισχυρίζονται οι αιτούντες, νομικά και φυσικά πρόσωπα, ότι η καθής, εταιρία εισαγωγής και εκμεταλλεύσεως κινηματογραφικών ταινιών, που τις διαθέτει, με σκοπό το κέρδος, σε διάφορους κινηματογράφους, όπου και προβάλλονται στο κοινό, πρόσφατα, κατά τις αρχές Οκτωβρίου 1988, εισήγαγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία υπό τον τίτλο "Ο τελευταίος πειρασμός", του παραγωγού και σκηνοθέτη, "Μάρτιν Σκορτσέζε και την διέθεσε σε κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων οι κινηματογράφοι Όπερα, Εμπασσου, Αθήναιον, Αοβόρα, Τροπικάλ, Αθηνά, Νανά, όπου και προβάλλεται δημόσια στο κοινό. Με την ταινία αυτή, σκηνές της οποίας περιγράφονται, καθυβρίζεται δημόσια και κακόβουλα η Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία του Χριστού, προβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα και η πίστη των αιτούντων και επομένως η προσωπικότητά τους, κατά την έννοια του άρθρου 57 ΑΚ, παραβιάζεται το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη, κατά κατάχρηση του δικαιώματος της καθής, η άσκηση του οποίου προφανώς υπερβαίνει τα όρια που επιβάλλουν τα χρηστά ήθη και ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του, προσβάλλεται, κατά το κοινό αίσθημα, η δημόσια αιδώς, λόγω των αναφερομένων ασέμνων σκηνών της, ενώ παράλληλα, με την προβολή της, προκαλούνται έντονες διαμαρτυρίες, διαδηλώσεις και αποδοκιμασίες, που απειλούν την τάξη και την ησυχία των πολιτών. Σύμφωνα μ' αυτά ζητείται, λόγω του κατεπείγοντος, να ρυθμιστεί προσωρινά, η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί με ασφαλιστικά μέτρα και συγκεκριμένα.

A) να απαγορευτεί

α) η εισαγωγή και διάθεση της παραπάνω κινηματογραφικής ταινίας από την καθής,

β) η προβολή της από τους παραπάνω κινηματογράφους ή οποιοδήποτε άλλους.

Β) Να διαταχθεί η κατάσχεση της κινηματογραφικής ταινίας στα χέρια της καθής ή τρίτου.

Γ) Να απειληθεί κατά της καθής και υπέρ της Στέγης κατάκοιτων της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών χρηματική ποινή 500.000 δραχμών, για κάθε παράβαση της αποφάσεως και

Δ) Να διαταχθεί η δημοσίευση της αποφάσεως που θα εκδοθεί σε δύο ημερήσιες εφημερίδες των Αθηνών με δαπάνες της καθής. Η αίτηση παραδεκτά ασκείται ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (αρθρ. 682 επ, 683 παρ. 1 686 επ., 731, 732 ΚπολΔ Π. Τζίφρας, Ασφαλ. Μέτρα, έκδ. 1973 σ. 301, Α. Τούσης, Γεν. Αρχ. παρ. 35, ΑΠ 259/1971 ΝοΒ 19.853) βασίζεται, ως προς τα εκ των αιτούντων, φυσικά πρόσωπα, στις παραπάνω διατάξεις και στις διατάξεις των άρθρων 29 παρ. 1, 30 ν. 5060/1931 που επαναφέρθηκε σε ισχύ με το άρθρο 2 του ν. 10/1975, όπως το άρθρο 30 ισχύει, μετά την προσθήκη που έγινε σ* αυτό με το άρθρο 3 του ν. 1291/1982 αρθρ. 731, 732 947 παρ. 1 ΚΠολΔ, (βλ. ως προς την εκχώρηση της αξιώσεως Σταυρόπουλος, ΕρμΚΠολΔ (1968) σ. 1240, 6α Ι. Σταθέας, Εκτέλεση τ. Δ. 1712) και πρέπει να ερευνηθεί, αν είναι και ουσιαστικά βάσιμη. Ως προς τα, εκ των αιτούντων, νομικά πρόσωπα, ενόψει του ότι αυτά απολαμβάνουν μεν την προστασία της προσωπικότητας, όχι όμως, κατά το άρθρο 62 ΑΚ, και στις σχέσεις που προϋποθέτουν ιδιότητες φυσικού προσώπου, όπως στην προκειμένη περίπτωση (βλ. Γιαννόπουλος, Γεν. Αρχ. υπ" αριθ. 62, Σημαντήρας, Γεν. Αρχ. σ. 248, Γεωργιάδης - Σταθόπουλος, Γεν. Αρχ. Υπ' αριθ. 62), οπότε τα αιτούντα, νομικά πρόσωπα, εσφαλμένα υπολαμβάνουν, ότι το επίδικο δικαίωμα ανήκει σ' αυτά, ενώ κατά νόμον αυτό παρέχεται, κατ' αρχήν, στα μέλη του και, κατά κανόνα, το δίκαιο δεν αναγνωρίζει δικαίωμα του νομικού προσώπου για την άσκηση ατομικών αγωγών των μελών του (βλ. Α. Τούσης, Γεν. Αρχ. Εργ. Δικ. σ. 242 σημ. 25) η αίτηση είναι μη νόμιμη και πρέπει να απορριφθεί (βλ. Μπέης, ΠολΔ υπ' αρθρ. 68 σ. 360). Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 79, 80 ΚΠολΔ, με την κυρία παρέμβαση ο παρεμβαίνων εισάγει και ζητεί την αναγνώριση δικής του αξιώσεως έναντι πάντων των κυρίων διαδίκων, των οποίων καθίσταται αντίδικος, ενώ ο προσθέτως παρεμβαίνων συμμαχεί με τον ένα και καθίσταται αντίδικος του άλλου, ανακύπτει δε η νομική αναγκαιότητα δηλ. το έννομο συμφέρον του, για την άσκηση της αποφάσεως εις βάρος εκείνου υπέρ του οποίου παρεμβαίνει θα παραβλάψει τις, κατά το ιδιωτικό ή δημόσιο δίκαιο,

νομικές σχέσεις του παρεμβαίνοντα με έναν από τους διαδίκους ή με το αντικείμενο της δίκης, λόγω των αντανακλαστικών συνεπειών της. Το δικαίωμα που θέλει να προστατεύσει ο προσθέτως παρεμβαίνων ή η νομική υποχρέωση που θέλει να αποφύγει δεν είναι απαραίτητο να έχει περιουσιακό χαρακτήρα άλλα ενδέχεται να εντάσσεται και στα δικαιώματα επί της προσωπικότητας. Εξάλλου, δεν αναιρείται η συνδρομή του - εννόμου συμφέροντος από το ότι ο παρεμβαίνων θα μπορούσε να ασκήσει αυτοτελή αγωγή - αίτηση για την προστασία του δικαιώματος που στηρίζει την παρέμβαση του, κι' αυτό, γιατί η άσκηση της πρόσθετης παρέμβασης, αντί της αυτοτελούς αγωγής αίτησης, εναρμονίζεται περισσότερο με την αρχή της οικονομίας της δίκης (βλ. Κ. Μπέης, ο.π. υπ' αριθρ. 79, 80 σ.432-439 και εκεί παρ. ΑΠ 1260/1983 Δ 15.507 ΕφΑΘ 7286/1976 25.215). Έτσι οι παρεμβάσεις.

A) υπέρ των αιτούντων των

α) Ι.Α. ** β) Ι.Π. ** γ) Π.Γ. ** και δ) του νομικού προσώπου, υπό την επωνυμία "Πανελλήνιος Ομοσπονδία Ορθοδόξων Χριστιανικών Σωματείων "Ο Απόστολος Παύλος" και

B) υπέρ της καθής

α) της ανώνυμης εταιρίας παραγωγής και εμπορίας βιντεοκασετών, κινηματογραφικών και τηλεοπτικών ταινιών, υπό τον διακριτικό τίτλο "Home video Hellas, ΑΕ,

β) του σωματείου Ελλήνων Ηθοποιών

γ) της Εταιρείας Ελλήνων Σκηνοθετών,

δ) της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Θεάματος Ακροάματος,

ε) του σωματείου "Ένωση Τεχνικών Ελληνικού Κινηματογράφου - Τηλεόρασης" και στ) των, Φ.Π. **, Δ.Α. **, Θ.Ρ. ** και Ν.Τ. **, επιχειρηματιών των αντιστοίχων κινηματογράφων Τριανόν, Κόρονη, Ααβόρα, και Νανά, όπου προβάλλεται η επίδικη κινηματογραφική ταινία, με αίτημα την παραδοχή της αίτησης, από τους παρεμβαίνοντες υπέρ των αιτούντων - ως προς τα φυσικά πρόσωπα εκατέρωθεν - αφού άλλως προσβάλλεται, με την προβολή της επίδικης κινηματογραφικής ταινίας και η δική τους προσωπικότητα (αρθρ. 57 ΑΚ), και την απόρριψη της αίτησης από τους παρεμβαίνοντες υπέρ της καθής, αφού άλλως παραβιάζεται, από την απαγόρευση προβολής της ταινίας και το αντίστοιχο, μ' εκείνο της καθής, δικαίωμα τους, για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας τους και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της

χώρας (αρθρ. 5 Σ) οπότε και δικαιολογείται το έννομο συμφέρον τους, για την έκβαση της δίκης, λόγω των αντανακλαστικών συνεπειών της, κατά την παραπάνω έννοια, παραδεκτά ασκούνται ενώπιον του δικαστηρίου τούτου, με προφορική δήλωση στο ακροατήριο (αρθρ. 686 παρ. 6 ΚΠολΔ), είναι νόμιμες, σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις και πρέπει να συνεκδικαστούν με την κυρία αίτηση και να ερευνηθούν, αν είναι και ουσιαστικά βάσιμες. Αντίθετα, η πρόσθετη παρέμβαση υπέρ των αιτούντων - φυσικών και νομικών προσώπων - του νομικού προσώπου, υπό την επωνυμία "Πανελλήνιος Ομοσπονδία Ορθοδόξων Χριστιανικών Σωματείων ο Απόστολος Παύλος" και οι πρόσθετες παρεμβάσεις υπέρ της καθής, κατά το μέρος που στρέφονται κατά των αιτούντων νομικών προσώπων, πρέπει να απορριφθούν, μετά την απόρριψη της αίτησης, ως προς τους αιτούντες, νομικά πρόσωπα και για τους ίδιους παραπάνω λόγους, ενώ οι κύριες παρεμβάσεις των Ι.Π. ** και Π.Γ.***, που ήδη παρεμβαίνουν υπέρ των αιτούντων, πρέπει να απορριφθούν, γιατί, κι αν δεν έγιναν διάδικοι με την πρόσθετη παρέμβαση τους, οπότε δεν έπαυσαν να είναι τρίτοι και δικαιούνται να παρέμβουν (βλ. σχετ. Κ. Μπεής, ο.π. υπ' αρθρ. 80 σ. 435 επ. αλλά και Γ.Ράμμος, Περί προσθέτου παρεμβάσεως, παρ. 18 σ. 100 και παρ. 38 σ. 190), σύμφωνα με όσα παραπάνω αναφέρονται, το χαρακτηριστικό της κυρίας παρέμβασης είναι, ότι ο τρίτος παρεμβαίνει στη μεταξύ άλλων εκκρεμή δίκη, αντιδικώντας και με τους δύο αρχικούς διαδίκους και επιδιώκοντας να βγει αυτός νικητής απέναντι και στους δύο, δυνατότητα που δεν υπάρχει στη δίκη ασφαλιστικών μέτρων (βλ. Κ. Μπέης, οπ. υπ' αρθρ. 79 σ. 432, Α. Γεωργιάδης, υπό ΜΠρΑΘ 2752/1982 Δ 14. 52, 53) όπως και στην προκειμένη περίπτωση, που οι κυρίως παρεμβαίνοντες δεν αντιδικούν και με τους δύο αρχικούς διαδίκους αλλά συμμαχούν με τον ένα απ' αυτούς υπέρ του οποίου και προσθέτως παρεμβαίνουν.

Από τις καταθέσεις των μαρτύρων Ε.Θ. **, Ι.Γ.***, Δ.Σ.** και Ν.Α.***, που εξετάστηκαν ενόρκως στο ακροατήριο, τα έγγραφα που επικαλούνται και προσκομίζουν οι αντίδικοι, την ένορκη βεβαίωση του μάρτυρα των αιτούντων Κ.Μ.***, υπ' αριθ. 2553/24.10.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Ν.Χ.*** και γενικά από την όλη αποδεικτική διαδικασία και την αυτοπρόσωπη, από το δικαστήριο θεώρηση, ως προς την επίδικη κινηματογραφική ταινία, με την παρακολούθηση της προβολής της, για την οποία προσκλήθηκαν και οι αντίδικοι, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ένορκες βεβαιώσεις των μαρτύρων των αιτούντων, υπ' αριθ. 402/2.11.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Β.

συζ. Θ.Π.**, υπ' αριθ. 964/1.11.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Θ.Φ.**, υπ' αριθ. 404/2.11.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Β.Π. **, υπ' αριθ. 963/1.11.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Θ.Φ.**, υπ' αριθ. 22314/31.10.1988, ενώπιον του Ειρηνοδίκου Αθηνών, υπ' αριθ. 15356/31.10.1988, 15357/31.10.1988, ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Σ.Μ.**, υπ' αριθ. 2561/1.11.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Ν.Χ. **, και οι ένορκες βεβαιώσεις των μαρτύρων της καθής, υπ' αριθ. 399/1.11.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αχαρνών Π.Σ.**, υπ' αριθ. 2908/2.11.1988 ενώπιον της συμβολαιογράφου Αθηνών Ι.Ρ.Λ.**, εφόσον έγιναν μετά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, πιθανολογούνται τα εξής πραγματικά περιστατικά: Η καθής εταιρία με την επωνυμία, United International Picture ΕΠΕ, εισάγει από το εξωτερικό και εκμεταλλεύεται, κατ' επάγγελμα, κινηματογραφικές ταινίες, τις οποίες διαθέτει σε διάφορους κινηματογράφους, που τις προβάλλουν στο κοινό. Κατά μήνα Οκτώβριο 1988, εισήγαγε στην Ελλάδα την κινηματογραφική ταινία, υπό τον τίτλο "Ο Τελευταίος Πειρασμός", παραγωγής και σκηνοθεσίας Μάρτιν Σκορτσέζε, την οποία διέθεσε σε διάφορους κινηματογράφους των Αθηνών, μεταξύ των οποίων είναι οι κινηματογράφοι Όπερα, Εμπασσου, Αθήναιον, Ααβόρα, Τροπικάλ, Αθηνά, Νανά, όπου προβάλλεται. Με την ταινία αυτή, ακατάλληλη για ανήλικους μέχρι 17 ετών, που προκάλεσε, στο εξωτερικό και στην Ελλάδα, επιδοκίμασιες, ανοχή αλλά και αποδοκιμασίες, με ήπιες και έντονες διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις, επιχειρείται η αναπαράσταση της ζωής του Ιησού Χριστού, κατά το διάστημα, πριν από τη βάπτισή μέχρι και τη σταύρωση του. Ο Ιησούς Χριστός εμφανίζεται συμβιβασμένος με τους ρωμαίους κατακτητές της πατρίδας του, ξυλουργός, που μόνο αυτός κατασκευάζει σταυρούς, με τους οποίους σταυρώνονται οι συμπατριώτες του, αντιμετωπίζοντας έτσι την καταφρόνηση του Ιούδα "... μας ντροπιάζεις, μόνο εσύ φτιάχνεις σταυρούς για τους ρωμαίους. Είσαι χειρότερος κι' από 'κείνους. Ένας Εβραίος που σκοτώνει Εβραίους. Αναντρε, πως θα πληρώσεις τις αμαρτίες σου...", μ' αγαπά ξέρω ότι μ' αγαπά... τον πολεμώ, φτιάχνω σταυρούς για να με μισήσει. Να βρει άλλον. Θέλω να σταυρωθούν όλοι οι Μεσσίες του...". Στην ερώτηση του Ιούδα "... είσαι βέβαιος ότι είναι ο Θεός ή ο διάβολος", απαντά "... για τίποτα πια δεν είμαι βέβαιος...". Όταν, πριν αναχωρήσει για την έρημο, τα βήματα του τον οδηγούν το πορνείο της Μαγδαληνής, για να της ζητήσει συγχώρεση, γιατί, όπως λέει "... έχω κάνει πολλά άσκημα πράγματα ... τα χειρότερα που 'χω κάνει τα έκανα σε σένα...", εκεί,

θεατής των σαρκικών συνευρέσεων της Μαγδαληνής με τους πελάτες της, πίσω από διάφανη κουρτίνα, αντιμετωπίζει κι' απ' αυτή τους προπηλακισμούς της ... "είσαι ίδιος με τους άλλους μόνο που δεν το παραδέχεσαι. Είσαι θλιβερός. Σε μισώ, να το κορμί μου (οδηγώντας το χέρι του με το δικό της γυμνό κορμί της) σώσε το, σώσε το...". Στην αποστροφή του, και πάλι δέχεται την περιφρόνηση της "...έτσι δείχνεις ότι είσαι άνδρας .. ποτέ δεν είχες το θάρρος να φανείς άνδρας. Πάντα κρεμόσουν από τη μητέρα σου ή από μένα. Τώρα απ' το Θεό. Κρύβεσαι στην έρημο επειδή φοβάσαι. Φύγε οπότε σε βλέπω η καρδιά μου καίγεται., θυμάται τότε που είμασταν παιδιά. Για κανέναν άλλο δεν έχω νοιώσει τόση τρυφερότητα. Το μονό που ήθελα πάντα ήσουν εσύ...". Κι' εγώ εκείνος της απαντά "...εγώ τι νομίζεις ότι ήθελα;...", εκείνη τον παρακαλεί να μείνει μαζί της στο πορνείο "... δεν θα σ' αγγίζω, θα μείνεις παρθένος". Αλλού πάλι ομολογεί "... είμαι ψεύτης, υποκριτής, φοβάμαι τα πάντα. Δε λέω την αλήθεια. Δεν έχω το θάρρος. Μόλις δω μια γυναίκα, αποστρέφω το βλέμμα κοκκινίζοντας. Τη θέλω αλλά δεν την παίρνω. Η υπερηφάνεια μου καταστρέφει τη Μαγδαληνή. Δεν κλέβω δεν παλεύω, δεν σκοτώνω, όχι επειδή δε θέλω αλλά φοβάμαι, θέλω να επαναστατήσω ενάντια σε όλα ...ενάντια στο Θεό.... αλλά φοβάμαι.... Θέλεις να μάθεις ποιος είναι ο Θεός μου, ο φόβος. Μόνο αυτόν θα δεις μέσα μου... Λυπάμαι τους ανθρώπους ... νοιώθω οίκτο για το κάθε τι...". Αλλά πιο κάτω, διηγούμενος την παραβολή του σπορέως στους ακροατές του διακηρύσσει την αγάπη "... αγαπάτε ο ένας τον άλλο...", τη δικαιοσύνη "... όποιοι πεινάνε για δικαιοσύνη θα είναι ευλογημένοι". Σε διάλογο με τον Ιούδα, ο οποίος του λέει "... όταν εγώ αγαπώ κάποιον πεθαίνω γι' αυτόν και όταν μισώ κάποιον, τον σκοτώνω, θα σκότωνα κι' αυτόν που αγαπάω, αν έκανε κάτι στραβό... Είπες, αν σας χτυπήσουν γυρίστε το άλλο μάγουλο... Δε μ* άρεσε. ... Εγώ είμαι ελεύθερος άνθρωπος. Δε γυρίζω το μάγουλο...", ο Ιησούς ομιλεί για "...Ελευθερία για την ψυχή... Πρέπει να σπάσουμε την αλυσίδα του κακού με την αγάπη...", ενώ παρακάτω πάλι διερωτάται "..πως θα μπορούσα να'μαι εγώ ο Μεσσίας; Ήθελα να σκοτώσω αυτούς που βασάνιζαν την Μαγδαληνή, είπα όμως τη λέξη αγάπη. Γιατί, δεν καταλαβαίνω...". Μετά τη βάπτιση του στον Ιορδάνη ποταμό, εν μέσω ορισμένων γυμνών γυναικών και αφού νίκησε τους πειρασμούς στην έρημο, μια μηλιά δε, ως δια μαγείας, ξεφύτρωσε εκεί που πέταξε τα υπολείμματα από ένα μήλο που έφαγε, συναντιέται με τους μαθητές του, που τους προσφέρει, κυριολεκτικά, την καρδιά του ξεριζώνοντας την από τα στήθη του, λέγοντας "... αυτή είναι η καρδιά μου, πάρτε

την ... ο Θεός είναι μέσα μας, ο διάβολος είναι έξω... θα πάρουμε ένα τσεκούρι και θα του κόψουμε το λαιμό... Πίστευα στην αγάπη, τώρα πιστεύω σ* αυτό...", παρακάτω, στις διακηρύξεις του περί του Θεού, γίνεται περιγέλαστος από το πλήθος του ακροατηρίου του, που τον χαρακτηρίζει τρελό "... είναι τρελός...", ενώ στην αντίδραση του "... τι περιγελάτε; και πάλι χλευάζεται..." "αυτά παθαίνει όποιος δεν παντρεύεται. Το σπέρμα τον θολώνει... πήγαινε σπίτι σου, είσαι δαιμονισμένος, αλλοπαρμένος...".

Στο θαύμα της ανάστασης του Λαζάρου που ακολουθεί, με το άνοιγμα της ταφόπετρας, πιάνει τη μύτη του, και ενώ ο Λάζαρος βγαίνει απ' τον τάφο, μετά τη διπλή πρόσκληση του από το Χριστό "Λάζαρε ... σε καλώ εδώ.." με διπλή έκταση των χειρών του στην πρόταση, υπό την επίκληση της βοήθειας του Θεού, προς στιγμήν κρατώντας απ' το χέρι το Λάζαρο, παρασύρεται απ' αυτόν μέσα στον τάφο. Κατά την εκδίωξη των εμπορευομένων μέσα στο ναό της Ιερουσαλήμ, στην αντίδραση τους στα λόγια του "... όταν λέω "εγώ" εννοώ "ο Θεός", με την έκφραση "Αυτό είναι βλασφημία" απαντά "Μα δε σου είπαν; είμαι ο άγιος της βλασφημίας. Μη γελιέστε δεν ήρθα να φέρω την ειρήνη αλλά το ξίφος". Αποκαλείται μάγος "μάγε θεράπευσε με... κάνε μας πλούσιους... θεράπευσε με, θες να μπω σακάτης στον κόσμο του Θεού;". Ο Λάζαρος ερωτώμενος, μετά την ανάσταση του "πως ήταν εκεί; " απαντά "...Δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά..." Στο διάλογο του Ιησού Χριστού με τον Ιούδα, ο οποίος απορεί "... γιατί πρέπει να πεθάνεις;" και επισημαίνει τις αντιφατικές θέσεις του Ιησού "...κάθε μέρα κι άλλα, πότε αγάπη, πότε τσεκούρι, πότε θάνατος", ο Ιησούς του απαντά "ο Θεός μου λέει κι' από λίγο κάθε φορά", ενώ παρακάτω ο Ιούδας και πάλι εκφράζει τους δισταγμούς του για τις θέσεις του Ιησού, με τα λόγια "... ανησυχώ μήπως αλλάξει γνώμη πάλι". Στη συνέχεια, πάλι διακηρύσσει ο Ιησούς "... είμαι εδώ για να βάλω φωτιά στον κόσμο... θα σας βαφτίσω όλους με τη φωτιά...", επικαλείται τη βοήθεια του Ιούδα "Ιούδα βοήθησε με, μείνε κοντά μου, μη μ' αφήνεις...". Στη διάρκεια του Μυστικού Δείπνου, στην ανταπόκριση των μαθητών στην πρόσκληση τους από τον Ιησού "... τώρα πιείτε αυτό το κρασί, πάρτε το ποτήρι. Αυτό το κρασί είναι το αίμα μου", αίμα πλημμυρίζει το στόμα του Πέτρου αμέσως μόλις ήπιε το κρασί απ' το ποτήρι. Στον "τελευταίο πειρασμό" επάνω στο σταυρό, που κυριαρχεί επί ημίωρο περίπου, έστω κι' αν είναι όνειρο του Ιησού Χριστού, ενύπνια έκφραση σκέψεων και επιθυμιών ή φαντασία του, υποκύπτει στον πειρασμό που τον υποβάλλει ο σατανάς, εμφανιζόμενος με τη μορφή αγγέλου, που τον συνοδεύει πλέον στις

εγκόσμιες περιπλανήσεις του, συνδιαλέγεται μαζί του, λύνοντας τις απορίες του, για το νέο κόσμο που του παρουσιάζει "Δεν είμαι ο Μεσσίας; - Όχι δεν είσαι. Μην κοιτάς πίσω. Ο Θεός σου χάρισε τη ζωή. - Αυτός είναι ο κόσμος του Θεού; Αυτός που έλεγα; - Όχι, εδώ είναι η γη - Γιατί έχει αλλάξει τόσο πολύ; - Εσύ άλλαξες, τώρα μπορείς να δεις την αληθινή της ομορφιά. Εμείς οι άγγελοι ζηλεύουμε εσάς τους ανθρώπους. Πραγματικά σας φθονούμε". Παντρεύεται τη Μαρία τη Μαγδαληνή και έρχεται σε σαρκική μίξη μαζί της, οπότε εκείνη εμφανίζεται εγκυμονούσα, πεθαίνοντας η Μαρία, η Μαγδαληνή παντρεύεται τη Μαρία, αδελφή του Λαζάρου, με την προτροπή του "αγγέλου του" που του λέει "Υπάρχει μόνο μια γυναίκα στον κόσμο, μια γυναίκα με πολλά πρόσωπα. Αν το ένα πέσει ένα άλλο σηκώνεται. Η Μαρία η Μαγδαληνή πέθανε... αλλά η Μαρία η αδελφή του Λαζάρου, εκείνη ζει. Είναι η Μαγδαληνή με διαφορετικό πρόσωπο. Φέρνει μέσα της τη μεγαλύτερη σου χαρά, το γυιό σου. Έλα μαζί μου. Έτσι έρχεται ο σωτήρας. Σιγά - σιγά, από αγκάλιασμα σ' αγκάλιασμα από γυιό σε γυιό....". Αναλογίζεται ο Χριστός, όπως φέρεται να λέει "όλα τα λάθη που έχω κάνει. Τι στραβό δρόμο είχα πάρει, για να βρω το Θεό.", απατά τη Μαρία με τη Μάρθα, πάλι με την προτροπή του "αγγέλου" του, που του λέει και πάλι "Μονό μια γυναίκα υπάρχει στον κόσμο γερνά, αφού έχει χαρεί και έζησε τις ανθρώπινες απολαύσεις. Στο Παύλο, που διακηρύσσει στους ακροατές του, ότι "ο Ιησούς δεν ήταν γυιός της Μαρίας, ήταν γυιός του Θεού., τιμωρήθηκε για τα δικά μας αμαρτήματα, βασανίστηκε και σταυρώθηκε και μετά τρεις μέρες αναστήθηκε κι' ανέβηκε στους ουρανούς... νίκησε το θάνατο κι' όλες μας οι αμαρτίες συγχωρέθηκαν..." εμφανίζεται ο Ιησούς, στα πλαίσια του "τελευταίου πειρασμού", και διακόπτοντας να συνδιαλέγεται μαζί του "Ιησούς: Είδες αυτόν τον Ιησού τον Ναζωραίο, όταν αναστήθηκε; με τα μάτια σου; - Όχι αλλά είδα μια αστραπή, κι' άκουσα τη φωνή του. Είσαι ψεύτης.. Δε σταυρώθηκε, δεν αναστήθηκα, είμαι ένας άνθρωπος.. ο Πιλάτος με καταδίκασε αλλά ο Θεός μ' έσωσε. - Όχι δε σ' έσωσε. - Δε θα μου πεις εσύ τι μου συνέβη, ξέρω εγώ, τώρα ζω σαν άνθρωπος, εργάζομαι, τρώω έχω παιδιά. Για πρώτη φορά χαίρομαι τη ζωή μου. Μη λες ψέματα για μένα., γιατί θα πω σε όλους την αλήθεια.- Μα τι έχεις πάθει; κοίτα γύρω σου... κοίτα αυτούς τους ανθρώπους. Βλέπεις πόσο είναι δυστυχισμένοι, πόσο υποφέρουν; Μόνη τους ελπίδα είναι ο αναστημένος Ιησούς. Αδιαφορώ, αν εσύ είσαι ο Ιησούς ή όχι. Ο αναστημένος Ιησούς θα μας σώσει, κι αυτό έχει σημασία.- Ψέματα. Δεν μπορείς να σώσεις τον κόσμο με ψέματα.- Έπλασα την αλήθεια μ' αυτά που χρειάζονταν ο

λαός. Αν πρέπει να σε σταυρώσω, για να σώσω τον κόσμο θα το κάνω. Κι~ αν πρέπει να σε αναστήσω θα το κάνω κι* αυτό.... Δεν ξέρεις πόσο χρειάζεται ο λαός το Θεό....Ο δικός μου Ιησούς είναι πιο σπουδαίος και πιο ισχυρός". Γερασμένος πλέον ο Χριστός στο κρεβάτι του, δέχεται την επίσκεψη του Πέτρου, του Ναθαναήλ, του Ιωάννη και τελευταία του Ιούδα, που θυμωμένος του λέει "... Προδότη. Η θέση σου ήταν στο σταυρό. Όταν όμως πλησίασε ο θάνατος τρόμαξες και το έσκασες και κρύφτηκες στη ζωή κάποιου ανθρώπου ... είσαι δειλός., ανάθεμα την ώρα που σε γνώρισα.... σ* αγαπούσα τόσο πολύ.... που σε πρόδωσα.

Κι' εσύ, τι δουλειά έχεις εσύ με γυναίκες και παιδιά. Ο τελευταίος πειρασμός" τελειώνει. Ο "άγγελος" του Ιησού αποκαλύπτεται ότι είναι ο σατανάς, που του λέει πλέον "... Σου είπα ότι θα συναντιόμασταν πάλι. Αν πεθάνεις έτσι, πεθαίνεις σαν άνθρωπος. Στράφηκες ενάντια στο Θεό, τον πατέρα του. Δεν υπάρχει θυσία, δεν υπάρχει σωτηρία. Τίποτα δεν μπορείς να κάνεις πια. Έζησες αυτή τη ζωή, τη δέχτηκες. Τώρα τελειώνει, θα πεθάνεις σαν άνθρωπος". Ο Χριστός σύρεται προς το σταυρό, επικαλείται τη βοήθεια του Θεού "...πατέρα θα μ' ακούσεις; Είσαι ακόμα εκεί; Θ' ακούσεις ένα εγωιστή, άπιστο γιού; Σε πολέμησα όταν με κάλεσες, αντιστάθηκα. Δεν ήθελα νάμαι γιός σου. Συγχώρεσε με. Δεν αγωνίστηκα με όλη μου τη δύναμη... Θέλω να φέρω τη σωτηρία πατέρα... Θέλω να πληρώσω το τίμημα, να σταυρωθώ και ν' αναστηθώ, θέλω να είμαι ο Μεσσίας". Επανεμφανίζεται ο Χριστός στο σταυρό, προφέροντας τις λέξεις "τετέλεσται - τετέλεσται", οπότε και η κινηματογραφική αναπαράσταση τελειώνει. Μ' αυτά, διανθισμένα και ενισχυμένα με τη βοήθεια και τη δύναμη της κινηματογραφικής τέχνης, ως προς την κίνηση, την έκφραση και την γένει φωτογραφική αναπαράσταση και σκηνοθεσία, σε βαθμό που το κοινό να δέχεται την επίδικη κινηματογραφική ταινία σαν άλλη πραγματικότητα, χωρίς αυτή - πρέπει να σημειωθεί - να πιθανολογείται και ως άσεμνη, κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 29 παρ. 1 και 30 ν. 5060/1931 (βλ. ΑΠ 1194/1987 ΝοΒ 35.1448 και εκεί παρ.), ο Ιησούς Χριστός, με την ύλη των Ευαγγελίων της χριστιανικής εκκλησίας εμφανίζεται, κατά τη θεϊκή αλλά και την ανθρώπινη φύση του, ως αδύναμος, τρομαγμένος, ψεύτης, υποκριτής, μάγος, αλλοπρόσαλλος, μιλώντας πότε για αγάπη, πότε για φόβο, πότε για τσεκούρι και για φωτιά, με αμφιβολίες για την αποστολή του και ερωτικές φαντασιώσεις, ανομολόγητες επιθυμίες και πόθους, διακωμωδείται, χλευάζεται και γελοιοποιείται δημοσίως,

αφού ο κινηματογράφος είναι τόπος προσιτός στο κοινό, με σκοπό την εκδήλωση περιφρονήσεως, οπότε και κακόβουλα βλασφημείται (πρβλ. Απ 233/1978 ΝοΒ 26.547 επ.). Κι' αυτά, έστω κι' αν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, κίνητρο του δημιουργού υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία που προστατεύεται συνταγματικά, όχι όμως πέρα από το όριο προσβολής άλλου εννόμου αγαθού, όπως το θρησκευτικό συναίσθημα των άλλων που, ως επί μέρους εκδήλωση της θρησκευτικής ελευθερίας εξίσου προστατεύεται (βλ. Γ. Κρίππας, ΠοινΧρ. ΚΕ 459 επ. , 464), βρίσκονται έξω από τα πλαίσια προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, της πνευματικής ελευθερίας, της οικονομικής ελευθερίας αλλά και της θρησκευτικής ελευθερίας, αφού δεν περιορίζονται σε επί μέρους δογματικές παρεκκλίσεις, εν σχέσει με τα δόγματα της χριστιανικής θρησκείας και ειδικά στην εμφάνιση ενός "ανθρωπινότερου" Χριστού, αφού και μ' αυτή την εκδοχή ο Χριστός διακωμωδείται και χλευάζεται, αντιστρατεύοντας προς τα χρηστά ήθη που εκπηγάζουν από τις θεμελιώσεις πολιτειακές, κοινωνικές, οικονομικές και ηθικές αρχές και αντιλήψεις που κυριαρχούν στην ελληνική πολιτεία και αντιπροσωπεύουν την περί του πρέποντος λαϊκή συνείδηση, και επί πλέον προφανώς αντίκεινται στον κοινωνικό και οικονομικό σκοπό του ασκουμένου από την καθής δικαιώματος, που κι' αυτό δεν επιτρέπεται, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 25 παρ. 3 Σ 281 ΑΚ. Έτσι, πιθανολογείται, ότι δεν υπάρχει προστατεύσιμο δικαίωμα της καθής, που θα μπορούσε να τεθεί ως αντιμέτωπο του προσβαλλόμενου δικαιώματος της προσωπικότητας των αιτούντων, έκφανση του οποίου αποτελεί το Θρησκευτικό τους συναίσθημα που προσβάλλεται. Επομένως, εν όψει του ότι πιθανολογείται και κατεπείγουσα περίπτωση, λόγω της φύσεως του προστατευτέου δικαιώματος, πέραν των εντόνων διαμαρτυριών και εκδηλώσεων κατά της προβολής της επίδικης κινηματογραφικής ταινίας, συντρέχει περίπτωση προσωρινής δικαστικής προστασίας των αιτούντων, φυσικών προσώπων, με τα ενδεδειγμένα κατά τα οριζόμενα στο διατακτικό, ασφαλιστικά μέτρα. Κατ' ακολουθίαν, πρέπει να γίνει εν μέρει δεκτή η αίτηση και οι υπέρ των αιτούντων πρόσθετες παρεμβάσεις των φυσικών προσώπων, και να απορριφθούν οι υπέρ της καθής πρόσθετες παρεμβάσεις. Τα δικαστικά έξοδα πρέπει να συμψηφιστούν, γιατί υπήρχε εύλογη αμφιβολία ως προς την έκβαση της δίκης (αρθρ. 179 ΚΠολΔ).